জ্যোতি-গ্ৰন্থমালা (৪)

ৰূপালীম্

(কাল্পনিক নাট)

প্ৰণেতা

জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা

জ্যোতিপ্ৰসাদ সোঁৱৰণী-সন্থা

তেজপুৰ : অসম

RUPALEEM :—A Seven-Acts Play written by late Jyotiprasad Agarwala and published by Sree Bichitranarayan Dutta Barua B.L. LAWYER'S BOOK STALL Gauhati, on behalf of the Jyoti Memorial Trust Board, Tezpur, Assam.

প্ৰকাশক :

শ্ৰীবিচিত্ৰনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা, বি-এল

লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল

গুৱাহাটী

সম্পাদনা :

অধ্যাপক শ্ৰীঅতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা

তপোবন, গুৱাহাটী

১ম তাঙৰণ :

১৭ জানুৱাৰী, ১৯৬০

২য় তাঙৰণ :

ছেপ্তেম্বৰ, ১৯৬৪

৩য় তাঙৰণ :

আগষ্ট, ১৯৬৭

মূল্য : দুটকা পঞ্চাশ পইছা

মুদ্ৰক :

শ্ৰীকালীচৰণ পাল

নবজীৱন প্ৰেছ

৬৬ গ্ৰে ষ্ট্ৰীট, কলিকতা-৬

নিবেদন

সুন্দৰৰ সাধক, সংস্কৃতিৰ পূজাৰী ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদৰ চিনাকি আজি ন-কৈ দিবৰ সকাম নাই। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ বাবে তেওঁ যিখিনি অৱিহণা দি গল, তাৰ বাবে অসমীয়া ৰাইজ তেওঁৰ ওচৰত চিৰকৃতজ্ঞ হৈ থাকিব। অসমীয়ে কম বয়সতে জ্যোতিপ্ৰসাদক হেৰুৱালে, কিন্তু এই মহান শিল্পীগৰাকীক অসমবাসীয়ে নেপাহৰে, পাহৰিব নোৱাৰে। তেওঁৰ স্মৃতি অম্লান কৰি ৰখাৰ উদ্দেশ্য আগত লৈয়েই ১৯৫৮ চনত 'জ্যোতিপ্ৰসাদ সোঁৱৰণী সন্থা' নাম দি এক অনুষ্ঠান গঢ়ি তোলা হয়। ৰূপকোঁৱৰৰ ৰচনাৱলীৰ যোগেদিয়েই যাতে তেওঁক সুঁৱৰি থাকিব পৰা যায়, তাকে মানস কৰি তেওঁৰ বহুমুখী প্ৰতিভাসম্ভূত এখনি সম্পূৰ্ণাঙ্গ জীৱনী প্ৰকাশ আৰু তেওঁৰ প্ৰকাশিত আৰু অপ্ৰকাশিত সকলো ৰচনাৱলী সংগ্ৰহ কৰি প্ৰকাশ কৰিবলৈ এই সন্থাই সঙ্কল্প লয় কিন্তু এই মহৎ অথচ গধুৰ কাৰ্য্য সোনকালে আৰু নিয়াৰিকৈ সমাধা কৰাটো তেনেই উজু কাম নহয়। গতিকে আমি আমাৰ প্ৰচেষ্টাৰ প্ৰথম অৰ্ঘ হিচাপে ৰূপকোঁৱৰৰ ১৯৩৬ চনতে লিখ' অনুপম নাটক 'ৰূপালীম্' ৰাইজলৈ আগবঢ়ালোঁ। ৰূপকোঁৱৰে নিজ হাতে খেলিমেলিকৈ লিখি থোৱা দুখন পুথিৰ পৰা জুকিয়াই এই ছপা পুথিৰ পাণ্ডুলিপি যুগুত কৰি দিছে শ্ৰীযুত অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাদেৱে। পুথি দুখনৰ পৰা জোৰা লগাই এখন পাতনিও দিয়া হৈছে লিখকৰ নিজৰ কথাৰে।

ৰূপালীম্ ইতিমধ্যে অসমৰ বিভিন্ন নাটঘৰত আৰু অনাতাঁৰৰ যোগেও একাধিকবাৰ সফলতাৰে অভিনীত হৈ গৈছে আৰু ৰাইজৰ পৰা যথেষ্ট সমাদৰ লাভ কৰিছে। নাটখনিৰ এই প্ৰথম প্ৰকাশেও সাহিত্যসেৱী আৰু কলামোদীসকলৰ পৰা অনুৰূপ মৰম-চেনেহ লাভ কৰিলেই আমাৰ চেষ্টা ফলৱতী হোৱা বুলি ভাবিম আৰু হাতত লোৱা বাকী কামত আগবাঢ়িবলৈ অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰিম। নানা আহুকালৰ বাবে আমাৰ কামত ভালেখিনি পলম হোৱাত আমি দুঃখিত আৰু ৰাইজৰ ওচৰত ক্ষমাপ্ৰাৰ্থী।

এই সুযোগতে ৰূপকোঁৱৰৰ গুণমুগ্ধ ৰাইজৰ ওচৰত এটি অনুৰোধ জনাব খুজিছোঁ। জ্যোতিপ্ৰসাদৰ আপুৰুগীয়া সৃষ্টিসমূহ আৰু অমূল্য ৰচনাৱলী প্ৰকাশ কৰি লোকচক্ষুৰ সমুখত আলফুলকৈ দাঙি ধৰাৰ এই কঠিন আৰু মহৎ প্ৰচেষ্টাত আমি সদৌ ৰাইজৰ সহযোগ সানুনয়ে কামনা কৰিলোঁ। তেওঁৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ ৰচনা, কৱিতা, গীত, ফটো আনকি চিঠি-পত্ৰাদি কাৰোবাৰ হাতত আছে যদি আমালৈ পঠাই দি আমাৰ চেষ্টা সফল কৰি তুলিব বুলি ভৰসা ৰাখিলোঁ। ইতি—

বিনীত—

শ্ৰীকমলাপ্ৰসাদ আগৰৱালা—সভাপতি

শ্ৰীপদ্মা আগৰৱালা—সম্পাদিকা

জ্যোতিপ্ৰসাদ সোঁৱৰণী সন্থাৰ হৈ।

উ প
হা র

জ্যোতিপ্ৰসাদ সোঁৱৰণী-সন্থা

তেজপুৰ, অসম

সদস্যসকল—

শ্ৰীকমলাপ্ৰসাদ আগৰৱালা (সভাপতি)
শ্ৰীপদ্মা আগৰৱালা (সম্পাদিকা)
শ্ৰীঅমিয়কুমাৰ দাস
শ্ৰীঅতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা
শ্ৰীবিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা
শ্ৰীবিবেকানন্দ আগৰৱালা
শ্ৰীহৃদয়ানন্দ আগৰৱালা
শ্ৰীফণী শৰ্ম্মা
শ্ৰীভূপেন হাজৰিকা
শ্ৰীভৰত বৰপূজাৰী
শ্ৰীনীৰা ডোগ্ৰা
শ্ৰীঅন্নপূৰ্ণা বৰুৱা
শ্ৰীমীনা আগৰৱালা

পাতনি

এইখন মোৰ তৃতীয় নাট। 'শোণিত-কুঁৱৰী' লিখিছিলো চৈধ্য বছৰ বয়সৰ পৰা সোতৰ বছৰ বয়সৰ ভিতৰত। 'কাৰেঙৰ লিগিৰী' একৈছ বছৰৰ পৰা তেইছ বছৰ বয়সত আৰু 'ৰূপালীম্' তেত্ৰিছৰ পৰা লিখি পয়ত্ৰিছ-ছয়ত্ৰিছ বছৰ বয়সত সম্পূৰ্ণ কৰা হৈছে। 'ৰূপালীম্' লিখাৰ তিনি বছৰ আগৰে পৰা আৰু কেবাখনিও নাট লিখিবলৈ হাতত লোৱা হৈছে। তাৰে কেখনমান লিখা সম্পূৰ্ণ হৈ আছে। ইংৰাজী ১৯৩৬ চনত এই নাটখনি লিখা। তাৰ পিছত এইখন কেবাবাৰো সালসলনিকৈ লিখা হৈছে। ১৯৩৭ চনত এই নাটখন তেজপুৰৰ 'বাণ-ৰঙ্গমঞ্চ'ত তোলা হয়। ঘূৰাই-পকাই লিখাৰ পিছত আৰু সালসলনি কৰাৰ পিছত এই নাট ডিব্ৰুগড়ৰ 'ড্ৰামাটিক আৰ্ট ছোছাইটী'য়ে ডিব্ৰুগড়ত দুবাৰকৈ অভিনয় কৰে। এই অভিনয়ত নাটখনে ৰঙ্গমঞ্চত সফলতা লাভ কৰে।

এই 'ৰূপালীম্' নাটৰ ঘটনা, চৰিত্ৰ, মানুহ, সকলো মনেৰে গঢ়াহে অৰ্থাৎ কাল্পনিক। ইয়াত আদৰ্শ চৰিত্ৰ দাঙি ধৰাতকৈ চৰিত্ৰৰ বিচিত্ৰতাহে দেখুৱাবলৈ প্ৰয়াস পোৱা হৈছে। এই কথাষাৰ যেন এই নাট-পঢ়োঁতাই আৰু সমালোচকে মন কৰে। যদি কোনো বৈচিত্ৰ্যময় চৰিত্ৰ আদৰ্শ চৰিত্ৰ হৈছে তেন্তে সি আপোনা-আপুনিয়ে হৈছে বা হৈয়ে আছে। সেই গতানুগতিক সম্পূৰ্ণ চৰিত্ৰৰ সূত্ৰমতে হয়তো কোনো কোনো চৰিত্ৰ অসম্পূৰ্ণ যেন দেখা যাব পাৰে। যাতে এই চৰিত্ৰবোৰ বুজোঁতে বেমেজালি নকৰে সেই কাৰণেহে পাতনিৰ এইখিনি মোখনি মাৰিবলগীয়া হল কাৰণ মোৰ আগৰখন নাট 'কাৰেঙৰ লিগিৰী'ৰ 'সুন্দৰ'ৰ চৰিত্ৰটোৰ বিষয়ে

বহুতকে ভ্ৰম ধাৰণা কৰা দেখা পাইছোঁ। সুন্দৰৰ চৰিত্ৰ আদৰ্শ হিচাপে তাত দাঙি ধৰাতকৈ চৰিত্ৰৰ বৈচিত্ৰ্য—এটা চিৰবিপ্লৱী মনৰ দুনিৰ্ব্বাৰ গতিৰ সৈতে সমাজৰ সংঘৰ্ষ আৰু সংঘাত আৰু তাৰ পৰিণতি দেখুৱাবলৈহে প্ৰয়াস পোৱা হৈছিল। মেটাৰলিঙ্ক আৰু মোনভেনাৰ (Monnavana) ছাঁ পৰেঁা কি নপৰেঁাকৈ অলপ আহি ৰূপালীম্ নাটত দেখা দিছে যদিও সি অজ্ঞাতভাৱেহে—লিখকৰ মনৰ খোটালীত বহু দিনৰ আগতে সোমাই থকা মোনভেনাই এতিয়াও আছোঁ বুলি সঁহাৰি দিছে মাথোন। ৰূপালীমে অসমীয়া ৰাইজৰ পৰা পাবলগীয়া চেনেহফেৰিৰ পৰা নিশ্চয় বঞ্চিত নহব। ইতি—

ভোলাগুৰি চাহবাগিচা
জুন, ১৯৩৮ চন

ৰাইজৰ আশীৰ্ব্বাদ ভিখাৰী,
শ্ৰীজ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা

অর্পণ-

মোর এই লেখা-
সমস্ত লেখেরো জীবন ঘটনাবলীর
অন্তর্নিহিত সমস্ত রহস্যের আলো
যাঁদের বুকে বাঁধা —
মোর কর্মজীবনে চলার পথের
সহযাত্রী- যাঁদের —
জীবনের অকৃত্রিমের সোপানশ্রেণী
উচ্চতম কৃতার্থতার ধাপটি
গেঁথেছে —
মোর প্রতি-মুহূর্তগুলির সাথে,
সাহস-প্রেরণার উৎস যারা —
মোর কর্মজীবনের সেরা সাথী
মনুষ্যত্বের
চন্দ্রকুমার বন্দ্যোপাধ্যায়
[illegible]
স্মৃতিতে ।

— প্রীতি —

ৰূপালীম্

চৰিত্ৰ

মণিমুগ্ধ	...	...	প্ৰান্ত দেশৰ অধিপতি
ৰেণথিয়াং	...	...	মণিমুগ্ধৰ সেনাপতি
ৰূকমীৰাজ	...	...	ৰূকমী ফৈদৰ ৰজা
মায়াব’	...	...	এজন বলিষ্ঠ ৰূকমী ডেকা
ৰিমু	...	...	আন এজন ৰূকমী ডেকা
জুনাফা	...	...	এজন ৰূকমী বুঢ়া
ইতিভেন	...	...	ৰূকমীৰাজৰ ভনীয়েক
ৰূপালীম্	...	...	ৰূপহী ৰূকমী গাভৰু, জুনাফাৰ জীয়েক

লিগিৰী, নাচনী, ৰূকমী গাভৰু, প্ৰজা, সৈন্য-সামন্ত, বিষয়া-ডাঙৰীয়া আদি।

ৰূপালীম্

প্ৰথম অঙ্ক

দুই পৰ্ব্বতৰ মাজৰ এখন পৰ্ব্বতীয়া নৈ—সিপাৰৰ পৰ্ব্বতবোৰৰ গাত ৰুকমী গাওঁবোৰ। ৰুকমী অসমৰ পূৱ সীমান্তৰ পৰ্ব্বতীয়া সভ্য বৌদ্ধ জাতি, ইহঁতৰ সভ্যতা মণিপুৰৰ লগত ৰিজাব পাৰি। পৰ্ব্বতৰ গাৰ গাঁৱৰ সৰু সৰু টুপ লগোৱা চাংঘৰবোৰৰ দুৱাৰেদি জুইৰ পোহৰ বিৰিঙি ওলাইছে। জোন-তৰাই আকাশত ভুমুকি মাৰিছে। আকাশখনৰ পৰা বিয়পি পৰা জোনৰ পোহৰে নৈ, বিল, পৰ্ব্বত-বন সকলোকে ৰূপোৱালী কৰি বোলাইছে। নৈৰ কলকলনিয়ে আৰু বতাহৰ ফুৰফুৰণিয়ে ঠাইডোখৰত মিহলি শবদৰ ঢৌৰ সৃষ্টি কৰিছে। ইপাৰে ওখ ওখ শিলনি। তাতে পানী-ঘূঁৰলিৰ শিল এটাত মায়াৰ' এটা বলিষ্ঠ পীতবৰণীয়া, কুৰিবছৰীয়া, দেখিলে মোহলগা, চিত্ৰ-বিচিত্ৰ কাপোৰপিন্ধা গাঁৱলীয়া ৰুকমী ডেকা—অকলশৰে বহি আছে। তাৰ হাতত এটা পেঁপা, সি সেই পেঁপাত কিবা তিনিসুৰীয়া এসুৰীয়া সুৰ বজাই আছে। পেঁপাটো বজাবলৈ এৰি নৈৰ পিনে দুৰণিলৈ চাই উচপিচাই আকৌ পেঁপাত আঙুলি বুলাইছে। এনেতে বহু দূৰণিত নৈৰ বুকুত এট বিনাই গোৱা গীত শুনা গ'ল।

—ঃ গীত ঃ—

জিৰ জিৰ জিৰ জিৰ
জিৰ জিৰ তাতে নিজৰি জিৰ জিৰ নিজৰি অ'!
টুলবুল টুলবুল
কৈ
হালধীয়া

সৰাপাতৰ

নাও-

খনি

গৈ

গৈ

গৈ

আমাৰ মৰম এ ভৰা

লৈ।

মায়াব'ৰ বাঁহী বন্ধ হয়। গীত আকৌ নাইকিয়া হয়। মায়াব'ৰ বাঁহী ব্যাজি উঠে। গীত আৰু স্পষ্ট হৈ আহি আকৌ ৰয়। মায়াব'ৰ বাঁহী আকৌ বাজে। গীত এইবাৰ আৰু স্পষ্ট হৈ আহে। গীত ৰয়। মায়াব'ৰ বাঁহী বাজে। গীত এইবাৰ ওচৰত শুনা যায় বেচ স্পষ্টকৈ। মায়াব' বৰ হেপাহেৰে ডিঙি মেলি মেলি চাই সেই গীতৰ স্পষ্টতাত আনন্দ পাবলৈ ধৰিলে।

—ঃ গীত ঃ—

ভৈয়ামৰ ধাননি

বোলালে ঔ

সোণালী

কৈ

জিৰ জিৰ নিজৰি ঐ !

মৰমৰ বতৰা

লৈ

বৈ থাক

বৈ থাক

বৈ

বৈ

বৈ।

ৰুকমী ছোৱালীৰ কণ্ঠসুৰদিবে সানমিহলি হৈ সাঙ্গীতিক স্বৰবোৰ গুৱলা শব্দৰ বোকোছাত উঠি সেই ঠাইডোখৰৰ চাৰিওফালে উৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। লাহে লাহে সৰু টুলুঙা নাও এখনত এজনী দীপলিপ বসন্তৰ কুঁহিপাতৰ দৰে কুমলীয়া ৰুকমী ছোৱালী—ওঁঠ দুটা মিচিকি হাঁহিৰে বোলাই, সেই শিলটোৰ ওচৰতে নাও চপালেহি। আঠুমূৰীয়া চিত্ৰবিচিত্ৰ মেখেলা। বুকুত চিত্ৰবিচিত্ৰ মেৰণি। গাত এখন বগা পাতল সূতাৰ কাপোৰ। মায়াৱ'ই আথেবেথে আগবাঢ়ি গৈ সুধিলে—

মায়াব'। (সুৰীয়া মাতেৰে) ৰূপালীম্! আজি ইমান বেলি কিয়? মোৰ পেঁপা বজাওতে ওঁঠ বিষালে।

ৰূপালীম্। (নাৱৰ পৰা নামি হাঁহি) তোমাৰ পেঁপাৰ মাতবোৰ উৰি উৰি গৈ মোক আগভেটি ধৰি আহিবলৈ নিদিয়ে—সিহঁতৰ মাজে মাজে বাট ফালি আহোঁতে বেলি হ'ল আকৌ। (হাঁহে।)

মায়াব। তেন্তে মই আৰু পেঁপা নবজাওঁ।

(মনটো বৰ বেজাৰ কৰে।)

ৰূপালীম্। বজাবা মায়াব'—বাৰু মায়াব'। তুমি পেঁপাটোক কিমান মৰম কৰা?

মায়াব'। খুব ভাল পাওঁ—পেঁপাটো নহলে মই এখন্তকো থাকিব নোৱাৰোঁ।

ৰূপালীম। তেনে পেঁপাটোৰ সতে তুমি থাকা। মই যাওঁগৈ।

(ওফোন্দ পাতি যাব ধৰে)

মায়াব'। (ৰূপালীমৰ বাউসীত ধৰি) কেলেই যাবাগৈ ৰূপালীম্?

ৰূপালীম্। কেলৈ নেযাম্? মই নহলে তুমি গোটেই দিনটো অকলে থাকিব পাৰা, গোটেই নিশাটোও পাৰা, কিন্তু পেঁপাটো নহলে নোৱাৰা। তেন্তে তুমি মোক পেঁপাটোৰ সমানকে মৰম নকৰা?

মায়াব'। পেঁপাটোনো কি, তাতোকৈ তোমাক কতগুণে মৰম কৰোঁ।
কপালীম্। তেন্তে মোক পেঁপাটো দিয়াচোন।

পেঁপাটো মায়াব'ৰ হাতৰ পৰা নি শিলৰ ওপৰত থৈ ভৰিৰে গছকি ভাঙি দিছে। মায়াব'ই থাপ মাৰি কপালীমৰ ভৰিটো আঁতৰাই ভগা পেঁপাটো হাতৰ তলুৱাত আলফুলকৈ তুলি ব্যাথৰ শৰত মৰা ৰঙা ধুনীয়া চৰাইটোৰ দৰে লৈ তালৈ বৰ বেজাৰেৰে চায়। কপালীমে খিল্-খিল্কৈ হাঁহি দিয়ে।

কপালীম্। এতিয়া কেনে?
মায়াব'। তুমি বৰ অকৰুণ কপালীম্। তুমি নিৰ্দ্দয়া—
কপালীম্। পেঁপাবলিয়া—বাঁহৰ পেঁপাটো ভাঙিলত বোলে আকৌ মই অকৰুণ হলোঁ। ভাল হ'ল, এতিয়া সেই সময়ত মোলৈ মনত পৰি থাকিবহে তেও!
মায়াব'। এতিয়া তুমি নহা সময়ত কোনে তোমাৰ মাত মাতিব? কোনে তোমাৰ মিঠা মিঠা গীত মোক শুনাব?
কপালীম্। (আচৰিত হৈ মায়াব'ৰ কথাবোৰৰ ভালকৈ মৰ্ম্ম বুজিব নোৱাৰি) কিয়? কেনেকৈ বাৰু সি মোৰ মাত মাতিছিলে?
মায়াব'। মোৰ হিয়াৰ মাজত সোমাই থকা কপালীমৰ মাতটিয়ে এই পেঁপাৰ বিন্ধাই বিন্ধাই ওলাই আহি তোমাৰেই দৰে এই পেঁপাটিয়ে তোমাৰ গীতকে মোক গাই শুনাইছিলে। কপালীম্! তুমি কিয় ইমান নিমৰমিয়াল বাৰু? তুমি অকলৈ এৰি থৈ গ'লে তুমিয়ে হৈ পেঁপাটিয়ে মোক কতনো ইননি-বিননিৰে বিয়াকুল কৰি থৈছিলে।
কপালীম্। তেন্তে তুমি মোক নকলা কিয় মায়াব'? নকলা কিয়?

(পেঁপাটো নিজৰ হাতলৈ আনি তাক চুমা খাই হৰ্-হৰ্কৈ কান্দি)

তেন্তে মোক নকলা কিয়? নকলা কিয়?
মায়াব'। তুমিনো বাৰু ভাঙিলা কিয়?
কপালীম্। মোৰ খং উঠিলে আকৌ!

মায়াব'। তোমাৰ খং ক'ত উঠে ?

কপালীম্। (উত্তৰ দিব নোৱাৰি বৈ থাকি) জানো ক'ত উঠে ? ভৰিতো উঠে, মূৰতো উঠে।

মায়াব'। বুকুত উঠে নে নুঠে ?

কপালীম্। নুঠে।

মায়াব'। কিয় ?

কপালীম্। বুকুত মৰমহে থাকে। তালৈ খং গলে মৰমবোৰ পমি যাব নহয়।

মায়াব'। তেন্তে মোলৈ মৰম লগা মনটো মূৰত থাকে, নহয় নে ? সেইটো খণ্ডত পুৰি গ'ল।

কপালীম্। ইহ্—নাই যোৱা আকৌ। মই ভৰিবেহে খং কৰি পেঁপাটোৰ পেটু উলিয়ালোঁ। হিঃ হিঃ হিঃ।

মায়াব'ই ভগা পেঁপাটো নিজৰ হাতলৈ আনি বেজাৰ মনেৰে চাই থাকে। কপালীমে মায়াব'ক ভাল লগাবলৈ চাই মূৰে গায়ে হাত ফুৰায়।

কপালীম্। বাৰু মায়াব'! মই তোমাক এটা পেঁপা সাজি দিম দেই !

মায়াব'। বাৰু দিবা।

কপালীম্। বাৰু মায়াব'! জোনটোৱে ইমানবোৰ পোহৰ দি থাকে, তাৰ পোহৰবোৰ বাৰু ঢুকাই নেযায় কিয় ?

মায়াব'। সি পৃথিৱীখন খুব ভাল পায় সেই গুণে। সেই পোহৰবোৰ জোনৰ মৰম। পৃথিৱীখনলৈ জোনৰ ইমান মৰম আছে—সি কেতিয়াও নুঢুকায়। বাৰু কপালীম্! তোমাৰো মোলৈ তিমান মৰম আছে নে ?

কপালীম্। আছে মায়াব'! আছে। তোমালৈ মোৰ খুব মৰম আছে মায়াব'!

[মায়াব' কিছু পৰ নিস্তব্ধ হৈ থাকে।]

মায়াব'। (লাহে লাহে অমনোযোগী হৈ) কপালীম্!

কপালীম্। কি হ'ল মায়াব'?

মায়াব'। আমিতো আৰু ইয়াত সৰহ পৰ বহি থাকিব নোৱাৰিম।

কপালীম্। নোৱাৰিলে কি হব?

মায়াব'। মোৰ তেতিয়া তোমাক পঠিয়াই দিবলৈ বেয়া লাগিব নহয়?

কপালীম্। নগলে মোক মোৰ বুঢ়া বোপায়ে খং কৰিব নহয়—মোৰ বুঢ়া বোপাইক কোনে খুৱাব? কোনে বান্ধি-বাঢ়ি দিব?

মায়াব'। (অলপ পৰ গুণি-গাঁথি থাকি) তেন্তে কপালীম্। তুমি আৰু মোৰ নোহোৱা নেকি?

কপালীম্। কেলৈ, সদায় দেখোন মই তোমাৰ হৈয়ে আছোঁ—আৰুনো কেনেকৈ হব লাগে?

মায়াব'। তুমি মোক বিয়া কৰাই মোৰ ঘৰত পুৱতিৰ পৰা গধূলিলৈ, গধূলিৰ পৰা পুৱালৈ থাকিব লাগিব।

কপালীম্। সেইদৰে থাকিলে মোৰ বুঢ়া বোপায়ে কেনেকৈ খাব? কেনেকৈ জীব? মায়াব'! তুমি জানো মোক সদায় দেখি দেখি আমনি নেপাবা?

[কপালীমে কেৰাহিকৈ চাই মায়াব'ৰ ভাব লক্ষ্য কৰে।]

মায়াব'। কেলৈ আমনি পাম? তোমাক দেখোঁতে দেখোঁতে সদায় নতুন নতুন দেখিছে থাকিম।

কপালীম্। তুমি মোক সদায় বোপাইৰ ঘৰত চাই আহিবা। ময়ো তোমাক চাই থাকিবলৈ পাম।

মায়াব'। এইদৰে কিমান দিন থাকিবা?

কপালীম্। সদায় থাকিম। সদায় তুমি মোক চাই থাকিবা। ময়ো তোমাক চাই থাকিম।

কপালীমে মায়াব'ৰ মুখলৈ চাই থাকে। মায়াব'ই দূৰণিৰ পৰ্ব্বতলৈ চায়। কপালীমে মায়াব'ৰ কথাত তেওঁৰ আন্তৰিকতা উপলব্ধি কৰি মায়াব'ক আৰু উদ্বিগ্ন কৰিবলৈ বুলি কয়।

ৰূপালীম্। মায়াব'! আজি মই ঘৰলৈ সোনকালে যাম দেই।

মায়াব'। কিয়?

ৰূপালীম্। আমাৰ বাই আহিছে আজি। বাইৰ লগত এটা অকণমান ল'ৰা আনিছে। সি বৰ অকণমান, সি কথা ক'বকে নোৱাৰে। সি মই কোলাত ললে কান্দে। সি কান্দিলে মই তাৰ মুখত আঙুলিটো সুমাই দিওঁ। হিঃ হিঃ—মায়াব'! তাক মোৰ বৰ লবৰ মন গৈছে। মই এইবাৰ আহোঁতে তাক হোবাত ভৰাই লৈ আহিম দেই!

মায়াব'। উহুঁ, লোকৰ লৰা কি লৈ থাকিবা? নিজৰ এটা হলেহে সদায় লৈ থাকিব পাৰিবা।

ৰূপালীম্। নিজৰনো ক'ত পাবা আকৌ?

মায়াব'। (দুষ্টালিৰে) ক'ত পাবা? মোক বিয়া কৰিলেই পাবা।

ৰূপালীম্। (খং ভাও জুৰি মায়াব'ক ভুকু মাৰি) নকৰাওঁ।

মায়াব'। কৰাবা, কৰাবা—মোক বিয়া কৰালে যিহে এটা নোদোকা শকত ল'ৰা পাবা। নোদোকা নোদোকা তাৰ হাত-ভৰি, জিলিকা জিলিকা তাৰ চকু, তেতিয়া যিমান লবৰ মন যায় লৈ থাকিবা। (হাঁহে)।

ৰূপালীম্। (খং দেখুৱাই) মায়াব'! তুমি মোক তেনেকৈ জোকাই থাকিলে মই হলে এতিয়াই গুচি যাম।

মায়াব'। (হাঁহি) বাৰু, বাৰু, নেলাগে যাব। বাৰু, মোক বিয়া কৰাব নেলাগে। মই এনেয়ে এটা ল'ৰা আনি দিম। তুমি ধেমালি কৰি থাকিবা।

ৰূপালীম্। ক'ত পাবা?

মায়াব'। আমাৰ গাঁৱত এটা আছে। যিহে সুন্দৰ, তুমি দেখিলে তাক এখন্তকলৈকো এৰি নিদিবা।

ৰূপালীম্। (উৎসুক হৈ) সঁচা নে? সঁচা নে? পিছে তাৰ মাক-বাপেকে কেলৈ এৰি দিব?

মায়াব'। মই আনিছে দিব লাগে।

ৰূপালীম্। তেন্তে মায়াব'! আনিবাচোন দেই। মই তাক খুব মৰম কৰিম। তাক মই সদায় লগত লৈ ফুৰাম। মোৰ লগতে খুৱাম। মোৰ লগতে শুৱাম। তাক মই কেতিয়াও লগৰ পৰা এৰি নিদিওঁ।

মায়াব'। ৰূপালীম্! ল'ৰাটো আনিলে তুমি আৰু মোক ক'ত বিচাৰিবা? ক'ত মৰম কৰিবা? তুমি ল'ৰাটোৰ সৈতে উমলি থাকিবা।

ৰূপালীম্। কেলৈ? লৰাটো মই বুকুত সুমাই থ'ম আৰু তাক মৰম কৰি কৰি তোমাৰে সৈতে কথা পাতি থাকিম।

মায়াব'। ৰূপালীম্। (গভীৰ প্ৰণয়ৰ ভাবেৰে চাই থাকে।)

ৰূপালীম্। (বৰ মৰমেৰে মায়াব'লৈ চায়) মায়াব'! এতিয়া ৰাতি হ'ল। জোন বহুতো উঠিলে। মই আৰু যাওঁগৈ দেই। নহলে বুঢ়া আপুৱে বিচাৰি আহিব। মোক তোমাৰ সৈতে ইয়াত দেখিলে বৰ খং কৰিব।

মায়াব'। (অলপ আচৰিত হৈ) কিয়?

ৰূপালীম্। বুঢ়া বোপায়ে মোক তোমাৰ ওচৰলৈ আহিবলৈ হাক দিছিল।

মায়াব'। কিয়?

ৰূপালীম্। বোপায়ে কৈছিল বোলে সি পেঁপা বজাই থকা ল'ৰাই কি ছোৱালী পোহপাল দিব?

মায়াব'। (অভিমান কৰি ধপহকৈ উঠি) অ' বাৰু তেন্তে—যোৱা। মই আৰু ইয়ালৈ নাহো। মই ক'ৰবালৈ গুচি যাম।

ৰূপালীম্। (বেজাৰকৈ) কেলৈ গুচি যাবা? তুমি গুচি গলে মই কাৰে সতে থাকিম?

[হঠাৎ জুনাফা হাবিৰ মাজৰ পৰা ওলাই আহে]

জুনাফা। মোৰ লগত থাকিবি।

[জুনাফাক দেখি মায়াৰ' আচৰিত হয়, কিন্তু কপালীম্ জাপ মাৰি জুনাফাৰ ওচৰলৈ যায়।]

কপালীম্। তুমি ইয়ালৈ কিয় আহিলা ?

জুনাফা। তোক বিচাৰি। মই তোক ইয়ালৈ আহিবলৈ হাক দিছিলোঁ নহয় ?

কপালীম্। আপু! মায়াৰ'ই বৰ বেজাৰ পাইছে তুমি মোক তাৰ ওচৰলৈ আহিবলৈ নিদিয়া দেখি।

জুনাফা। এৰা, নিদিওঁ। (মায়াৰ'ক) মায়াৰ'! কপালীমক বিয়া কৰাবলৈ এনেয়ে নাপাবা। নিজে এটা বাঘ মাৰি তাৰ মূৰটো মোৰ আগত দিবি, তেতিয়াহে তাইক তোলৈ দিম।

মায়াৰ'। (এবাৰ কপালীমলৈ চাই, এবাৰ জুনাফালৈ চাই) তেন্তে সেয়ে হব জুনাফা! মই আহিলোঁ।

কপালীম্। ময়ো যাম। মায়াৰ'ৰ সতে ময়ো যাম। বাঘ চিকাৰ কৰিম।

জুনাফা। (কঠোৰ ভাবে) ওহোঁ, নোৱাৰ।

কপালীমক হাতত ধৰি লৈ আহে। কপালীমে বিয়াকুল হৈ মায়াৰ'লৈ চাই থাকে। জুনাফাই থিৰ চকুৰে মায়াৰ'লৈ চায়। মায়াৰ'ই জুনাফালৈ টানকৈ চায়। তাৰ তূণৰ পৰা এডাল কাঁড় উলিয়ায়।

মায়াৰ'। জুনাফা! এই কাঁড়ে তুমি বিচৰা বাঘৰ মূৰ নিবিন্ধে মানে আৰু কাঁড় চুঙাত নোসোমায়হি।

মায়াৰ' গহীন আৰু দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হৈ তাৰ পৰা এখোজ দোখোজকৈ ওলাই যাব ধৰে। কপালীমে কন্দনামুৱা হৈ এবাৰ জুনাফাৰ মুখলৈ, এবাৰ মায়াৰ'ৰ পিনে চাই যাওঁ নাযাওঁকৈ থাকে। মায়াৰ'ৰ পিনে চাই যাবও

খোজে আৰু জুনাফাৰ কঠোৰ চকুৰ শাসনত যাবলৈ সাহ নকৰি কান্দো কান্দো হৈ ঠুনুঠুনাই উচপিচায়।

কপালীম্। (বলেৰে মায়াৰ'ৰ ফালে আগবাঢ়ি) ময়ো যাম। ময়ো চিকাবলৈ যাম।

জুনাফা। (কাপোৰ আজুৰি টানি আনি) নোৱাৰ। নোৱাৰ!

কপালীম্। আপু—

জুনাফা। নো—ৱা—ৰ।

ঐক্যতান

দ্বিতীয় অঙ্ক

গাঁৱত জুনাফাৰ চাংঘৰৰ আগচোতাল। সোঁফালে চোতালৰ মুখকৈ আৰু পাছৰ সোঁফালে চোতালৰে মুখকৈ দুটা চাংঘৰ। বাওঁফালে মুকলি আকাশ আৰু অলপ দূৰৈত পৰ্ব্বতবোৰ। আবেলি। তিনি চাৰিজনীমান কৃকমী ছোৱালী। কোনোজনীয়ে উৰালত ধান খুন্দিছে। কোনোজনীয়ে কুলাত জাৰিছে আৰু কোনোজনীয়ে চালিছে আৰু মুখেৰে গীত গাব লাগিছে। ৰূপালীয়ে এঠাইত বহি কঁকালত লোৱা তাঁত বৈছে আৰু মাজে মাজে আন ছোৱালীবোৰৰ সৈতে কথা পাতি হাঁহি-ধেমালিকৈ আছে।

—ঃ গীত ঃ—

কৃকমী ছোৱালী। জিলিকা পাখিৰে
অ’ সোণ ম’ৰা চৰাই!
ৰঙা সেউজীয়া তৰাফুটুকীয়া
তোৰ গোট গাৱতে
অ’ সোণ ম’ৰা চৰাই!
জুবিটিৰ পাৰতে নাচ ঠেও ধৰি
তোৰ মৰমতে মৰো
অ’ সোণ মৰা চৰাই।

গীত চলি থকাৰ মাজতে জুনাফাই পিঠিত খৰি এবোজা লৈ তালৈ সোমাই আহি খৰিবোজা মাজতে থয়। ছোৱালীবোৰলৈ চাই সন্তোষেৰে হাঁহি চাংঘৰৰ ভিতৰলৈ সোমাই যায়। এনেতে ছোৱালীবোৰৰ মাজতে বাঘৰ মূৰ এটা ধুমকৈ পৰে। ছোৱালীবোৰে ভয় খাই চিঞৰি তাৰ পৰা ফাঁহি চিটিকা দিয়ে। মাথোন ৰূপালীয়ে বহাৰ পৰা উঠি বিস্ময়েৰে বাঘটোৰ মূৰটোলৈ চাই “আপু” “আপু”কৈ চিঞৰে। তাতে জুনাফা চাংঘৰৰ পৰা ওলাই আহে।

মায়াব' হাতত ধনু-কাঁৰ লৈ তালৈ উধাতু খাই সোমাই আহে। সেঁহাতত তাৰ মিত্, তেজেৰে ৰাঙলী। সোমাই আহি জুনাফা আৰু কপালীমৰ ফালে চাই নমতা-নোবোলাকৈ থাকে।

জুনাফাই মায়াব'লৈ চাই ভৰিৰ পৰা মূৰলৈকে পৰ্য্যবেক্ষণ কৰি হাতেৰে বাঘৰ মূৰটো কাণত ধৰি দাঙে আৰু তাক ভালকৈ চায়। এবাৰ বাঘৰ ফালে এবাৰ মায়াব'লৈ চাই সন্তোষেৰে মূৰ জোকাৰে।

ৰেণথিয়াঙে লৰালৰিকৈ তালৈ সোমাই আহি থাপ মাৰি জুনাফাৰ হাতৰ পৰা বাঘৰ মূৰটো আনি মায়াব'ক কয়। কপালীম্ ভয় খাই কেথোজমান পাছলৈ গৈ ঘৰৰ দুৱাৰ-মুখত ৰয়গৈ।

ৰেণথিয়াং। (মায়াব'ক) কাপুৰুষ! লোকৰ চিকাৰ আনি বীৰ বোলাইছ?

[তাচ্ছিল্যৰ হাঁহি মাৰি তাৰ পৰা যাবলৈ ধৰোঁতেই মায়াব'ই হাতত থাপ মাৰি ধৰে।]

মায়াব'। তাৰ মানে?

ৰেণথিয়াং। তাৰ মানে আৰুনো কি? লোকৰ শৰত পৰা বাঘৰ মূৰটো নিজৰ বুলিবলৈ অলপো সঙ্কোচ লগা নাই নে?

মায়াব'। তুমি মিছা কৈছা।

ৰেণথিয়াং। সাৱধানে কথা কবি। মই কোন নেজান হবলা?

মায়াব'। তুমি যিয়েই হোৱা নেলাগে, মূৰটো কেতিয়াও তোমাৰ হব নোৱাৰে।

মায়াব'ই তাৰ হাতৰ পৰা মূৰটো কাঢ়ি আনে। ৰেণথিয়াঙেও তাৰ পৰা কাঢ়ি আনিবলৈ যায়। ইয়াৰ পৰাই দুয়োৰে মাজত মৰামৰি লাগে। ৰেণথিয়াং আহত হৈ মাটিত পৰি যায়। সেহাই সেহাই উঠি মায়াব'ৰ ফালে খাওঁ খাওঁ মূৰ্ত্তিৰে চাই তাৰ পৰা ওলাই যায়।

জুনাফা। (আচৰিত হৈ মায়াব'ৰ ওচৰলৈ আহি) মায়াব'। এইবোৰৰ মানে কি?

মায়াব'। (সেহাই সেহাই) আজি তিন দিন এই বাঘটোৰ পাছে পাছে ফুৰিছোঁ। আজি কিন্তু সি মোৰ শৰৰ পৰা সাৰিব নোৱাৰিলে। ঘাইল হৈ বাঘটোৱে হাবি-বন মহটীয়াবলৈ ধৰিলে। আৰু এডাল কৰবাৰ কাঁৰ সোঁ সোঁকৈ আহিল। বাঘৰ গাৰ পৰা দূৰেদি গৈ গছ এজোপাত বিন্ধ খাই ৰ'লগৈ। মই ছল চাই গৈ বাঘৰ মূৰত খাপ শোধালোঁগৈ। মূৰটো হাতত লৈয়ে দেখিলোঁ এই মানুহটোৱে হাতত ধনু-কাঁৰেৰে অলপ দূৰতে বৈ আছে। মূৰ হাতত লৈ গুচি আহিলোঁ। তাৰ পিছত এই ঘটনা।

[এনেতে ৰূপালীম্ লৰ মাৰি মায়াব'ৰ ওচৰলৈ আহে]

ৰূপালীম্। মায়াব'। মায়াব'। তুমি বাঘটোৰ মূৰটো কেনৈ কাটিলা?

মায়াব'। এনেয়ে।

ৰূপালীম্। পিছে, তাৰ পোৱালিবোৰক কোনে খুৱাব? সিহঁত মৰি যাব নহয়?

মায়াব'। যোৱাচোন ৰূপালীম্। পানী অলপমান আনাগৈ। মোৰ বৰ পিয়াহ লাগিছে।

ৰূপালীম্। বাৰু মায়াব'। পিছে বাঘৰ পোৱালিকিটাও তুমি আনিবা দেই। মই সিহঁতক খাবলৈ দিম, নহলে সিহঁতে অকলে অকলে হাবিত কান্দি কান্দি ঘূৰি ফুৰিব। আনিবা দেই!

[ভিতৰলৈ পানী আনিবলৈ যায়।]

জুনাফা। মায়াব'। সঁচাকৈয়ে তই চিকাৰ কৰিব পাৰ। ৰূপালীমক তই পোহপাল দিব পাৰিবি।

মায়াব'। তেন্তে তুমি মোৰ লগত ৰূপালীমক বিয়া দিবা?

জুনাফা। ওঁ। (এই বুলি জুনাফাই মনতে অলপ চিন্তা কৰে)

মায়াব'। (বুঢ়াৰ মুখলৈ অলপ পৰ চাই) জুনাফা! ক'তা? তুমি দেখোন মুকলি মনেৰে কব পৰা নাই?

জুনাফা। মায়াব'! তই যে পুহিব পাৰিবি সেই বিষয়ে মোৰ অলপো সন্দেহ নাই। পিছে—মই কেনেকৈ থাকিম মায়াব'? মই আজি এই পোন্ধৰ বছৰ তাইক বুকুত বান্ধি লৈ ফুৰাইছোঁ। মোৰ এজনী জী। তাই মৰিবৰ সময়ত তাইৰো একেজনী জীয়েক ৰূপালীমক মোক গতাই দি গৈছে। তাইক মই মোৰ জীৱনটোৰ দৰে ৰাখি আছোঁ।

এনেতে ৰূপালীমে বাটি এটাত পানী আনি মায়াব'ক দিয়ে আৰু মায়াব'ই লৈ খাবলৈ ধৰে। ৰূপালীমে পৰি থকা বাঘৰ মূৰটোৰ ওচৰলৈ গৈ তালৈ এবাৰ আচৰিত হৈ আৰু এবাৰ বেজাৰকৈ চাই হাতেৰে চুব খোজে। হাত কোচাই আনে।

ৰূপালীম্। বাঘৰ মূৰটো তুমি কেলৈ কাটিলা মায়াব'?

মায়াব'। (অলপ হাঁহি) তোমাক বিয়া কৰাবলৈ।

[ৰূপালীমে লাজ কৰি জুনাফাৰ ফালে কেৰাহিকৈ চায়।]

জুনাফা। (গহীনকৈ তাইলৈ মৰম বেজাৰেৰে চাই মূৰ জোকাৰি) ওঁ।

[ৰূপালীমে অলপ লাজ কৰি আনফালে মূৰ কৰে। জুনাফাই তাইৰ মুখৰ ফালে ৰৈ চাই থাকে। এনেতে দূৰৈত চিকাৰী কুকুৰৰ ভুকভুকনি শুনা যায় আৰু আটাইবোৰ আচৰিত হয়। মায়াব'ই সেইফালে ডিঙি মেলি মেলি চাই কিছু উদ্বিগ্ন হয় আৰু ৰূপালীমক হাতত ধৰে।]

মায়াব'। ৰূপালীম্! তুমি ঘৰৰ ভিতৰলৈ যোৱাচোন। এইবাৰ কোনোবা শত্রু আহিছে। তুমি নোলাবা।

[তাইক ঘৰৰ ফালে হেচোকা মাৰি দিয়ে আৰু তায়ো কোনো প্ৰতিবাদ নকৰি সোমাই যায়।]

জুনাফা। এই পাষণ্ড কেইটা আকৌ কাজিয়া কৰিবৰ মনেৰে আহিছে।

মায়াব' আগন্তুক বিপদৰ কাৰণে সন্ত্রস্ত হৈ থাকে। জুনাফাক কিছু সশঙ্কিত যেন দেখা যায়। ৰেণথিয়াং দম্ভেৰে তালৈ হাতত কাঁৰ এপাট লৈ সোমাই আহে। আহি মায়াব' আৰু জুনাফাৰ আগতে সগর্ব্বে থিয় হৈ হাতৰ কাঁৰ-পাতেৰে মায়াব'ক দেখুৱাই সি অহা ফালে ভিতৰলৈ চাই কয়।

ৰেণথিয়াং। প্রভু! এই দুৰাচাৰ কাপুৰুষেই মোৰ চিকাৰৰ মূৰ কাটি ইয়াত তাৰ মইমতালি দেখুৱাইছেহি। আৰু তাকে মই দাবী কৰিলত সি মোক অপমান কৰি আপোনাৰো অপমান কৰিছে।

মায়াব' ৰেণথিয়াঙৰ ফালে জোখৰ খোজেৰে আগবাঢ়ি আহি তাৰ ওচৰ পাওঁতেই মণিমুগ্ধ আহি তালৈ কুকুৰলৈ চোৱাৰ দৰে চাই কয়।

মণিমুগ্ধ। মূর্খ! নিলাজ! ক্ষন্তেকতে বাঘৰ মূৰ উলিয়াই ওভোতাই দে, চোৰ!

মায়াব'। আপুনি মোক বৰ বিমোৰত পেলাইছে। বোধকৰোঁ আপুনি নাই দেখা দেখিহে এনে কথা কৈছে। দৰাচলতে এই বাঘ মোৰ শৰত পৰিছে। আপোনাৰ ভ্রম।

ৰেণথিয়াং। ভ্রম?

মায়াব'। অৱশ্যে।

মণিমুগ্ধ। ৰুকমী ডেকা! মোৰ মানুহে মিছা কথা নকয়।

[খণ্ডেৰে আগবাঢ়ি যায়। হঠাৎ জুনাফা সোমাই আহে।]

জুনাফা। কোন তোমালোক? মোৰ চোতালত তোমালোকক এনে আচৰণ কৰিবলৈ কোনে অধিকাৰ দিছে?

মণিমুগ্ধ। মোৰ শক্তিয়ে দিছে।

জুনাফা। তোমালোকক সম্ভ্রান্ত লোক যেন দেখিছোঁ। পিছে ই

কেনে বৰ্ব্বৰ আচৰণ? অচিনাকি! মোৰ আদেশ— তোমালোক মোৰ ঘৰৰ চোতালৰ পৰা আঁতৰ হোৱা।

বেণথিয়াং। (জুনাফাৰ ওচৰলৈ চোঁচা মাৰি আহি বুঢ়াৰ ডিঙিত ধৰি) বৰ্ব্বৰ! নিশকতীয়া বুঢ়া! তোৰ কিহৰ ইমান তেজ? কাক এনে বাক্য বুলিছ?

জুনাফাৰ ডিঙিত চেপি জোকাৰিবলৈ ধৰে আৰু মায়াব’ই ক্ষন্তেকৰ ভিতৰতে কাঁৰপাত অহাদি আহি বেণথিয়াঙক ডিঙিত ধৰি মুখত ঘুচিয়াই মাটিত পেলাই দিয়ে। তাতে দুয়োটাৰে তুমুল সংগ্ৰাম আৰম্ভ হয়। জুনাফা কঁপি কঁপি মাটিত বহি যায়। মণিমুগ্ধই কঁকালৰ পৰা উলিয়াই এটা পেঁপা বজায়। পাচোটামান বন্দী গৰখীয়া সেনা আহি তৎক্ষণাত বেণথিয়াঙক মায়াব’ৰ হাতৰ পৰা মুক্ত কৰি আনে। মায়াব’ উঠিবলৈ ধৰোঁতে কেইবাটা সেনাই ধৰি ধনঞ্জয় প্ৰহাৰ আৰম্ভ কৰিলত সি পৰি যায়। বেণথিয়াঙে তেতিয়া হাতৰ চাবুকেৰে তাক মূৰে-গায়ে একো নাই হৈ কোবাবলৈ ধৰে। মায়াব’ৰ মুখে-নাকে তেজ বৰলৈ ধৰে। সি মাটিত পৰি মূৰ্চ্ছা যায়। মায়াব’ৰ অৱস্থা দেখি জুনাফাই থাকিব নোৱাৰি চিঞৰিবলৈ ধৰে।

জুনাফা। কোন আছে? কোন আছ? ৰাখহি। ৰাখহি। গাঁৱৰ ডেকা বুঢ়া, কোন আছ চাহি!

[চাৰিওফালে বলিয়াৰ দৰে লৰি-ধাপৰি চিঞৰিবলৈ ধৰিলে।]

আহ অ’! কোন আছ?

[জুনাফাৰ চিঞৰোতে চিঞৰোতে মাত ক্ষীণ হৈ পৰে। বেণথিয়াঙে মায়াব’ক এৰি জুনাফাৰ ওচৰলৈ আহে।]

বেণথিয়াং। (মণিমুগ্ধক) প্ৰভু! এই বুঢ়াই সকলোৰে গুৰি। আপোনাক ই অপমান কৰে—ই—ই—(চাবুক দাঙি) ইয়াক—ইয়াকহে ভালকৈ এসেকা দিব লাগে।

(জুনাফাক কোবাবলৈ ধৰে।)

জুনাফা। (খণ্ডত বলিয়া হৈ কঁকালৰ মিত উলিয়াই) নহয়—নহয়—
তইঁতকো শুদাই নেৰিছোঁ।

[জুনাফাই মিত্ ঘূৰাবলৈ ধৰে। বেণথিয়াং আঁতৰ হয়। মণিমুগ্ধই ইঙ্গিত দিয়ে আৰু সেনাবোৰে মিত্ উলিয়াই জুনাফাক বেঢ়ি ধৰে। এনেতে কপালীমে উধাতু খাই আহি কয়।]

কপালীম্। —নামাবিবি। নামাবিবি।

[চাংঘৰৰ ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহি সিহঁতৰ মাজত পৰেহি।
আটাইবোৰ ক্ষান্ত হয়।]

কপালীম্। (হুক্ হুক্ কৰে কান্দি) নামাবিবা, নামাবিবা। মোৰ আপুৰে তোমালোকৰ কি জগৰ কৰিলে বাৰু? (জুনাফাৰ মুখলৈ চাই হুক্-হুক্কৈ কান্দি) আপু! আপু! অ' আপু!— (মায়াব'লৈ চাই হুক্-হুক্কৈ কান্দি মায়াব'ৰ ওচৰলৈ গৈ তেজ দেখি ভয়ত চিঞৰি) আপু! আপু! মায়াব'ৰ কি হ'ল? কি হ'ল? মায়াব'! মায়াব'!

[কপালীমে মায়াব'ৰ মুখৰ তেজ মচি দিবলৈ ধৰে। মায়াব' পৰি থাকে।
জুনাফাই অপমানত জৰ্জ্জৰিত হৈ কয়]

জুনাফা। শক্তিৰ অধিকাৰ! শক্তিৰ অধিকাৰ!! এবা, শক্তিৰেই অধিকাৰ—বলীৰেই অখণ্ড প্ৰতাপ।

ইমান সময় মণিমুগ্ধ মন্ত্ৰমুগ্ধৰ দৰে কপালীমৰ ফালে চাই আছিল। মণিমুগ্ধ তেনেকৈ তন্ময় হৈ চাই থাকোঁতে বেণথিয়াঙে কাণে কাণে কিবা কলেহি। তাতে মণিমুগ্ধৰ টোপনি ভঙা যেন হ'ল।

মণিমুগ্ধ। অৱশ্যে, অৱশ্যে, এই মুকুতা যদিও শামুকৰ পেটত উপজিছে, ইয়াত ইয়াৰ ঠাই নহয়। ই ৰাজকাৰেঙৰহে উপযোগী। এই ৰূপহীজনী কোন?

জুনাফা। কোন? কেলৈ? আমাক শান্তি বিহি হেপাহ পলোৱা নাই নে? এতিয়া আজলী ছোৱালী—

মণিমুগ্ধ। (কোমলাই) নহয়—নহয় বুঢ়ামানুহ! সেইবোৰ কথা আৰু তুলিয়াবা। যি হ'ল হ'ল। পাহৰি যোৱা। এইজনী সম্ভৱ তোমাৰেই জী নাইবা নাতিনী। তাইৰ ৰূপলৈ চাই, তাই তোমাৰ জুপুৰীৰ কাৰণে নহয়, তাইৰ ৰূপৰ জেউতি আঢ্যৱন্তসকলৰ জোনাকী কাৰেঙৰ ভিতৰতহে দুগুণে চৰিব।

জুনাফা। (নিজৰ মনতে ৰোষত জ্বলি) এনে কথাও মই শুনি থাকিবলগীয়া হ'ল! এনে কথাও—মই সহিব লাগিব। তই সকলো সহিব লাগিব। কিয় তোৰ শক্তি নাই? তই কিয় দুৰ্ব্বল হৈ সংসাৰলৈ আহিছিলি? দুৰ্ব্বলৰ কিহৰ মান—কিহৰ অপমান? অপমানেৰে—ক্ষোভেৰে—নিজৰ গাৰ প্ৰতি তেজ টোপালেৰে তই তোৰ দুৰ্ব্বলতাক পুহিব লাগিব। এই পৃথিৱীৰ—নৈ-সাগৰ—বন-উপবন—ভালবো ভাল, সুন্দৰবো সুন্দৰখিনি—ৰূপবো ৰূপ—কাৰ ভোগ্য? বলীৰ—শক্তি-শালীৰ। আৰু দুৰ্ব্বল তই—বলীৰ পাদুকাৰ মলি মাথোন। পেলাই দিয়া চুৱাপাতেৰে তোৰ ক্ষীণ আৰু দুৰ্ব্বল অঙ্গ ৰক্ষা কৰিব লাগিব আৰু যদি ভুলত, অদৃষ্টৰ পৰিহাসত তোলৈ কিবা ভাল বস্তু আহে—তাক তই বলীৰ হাতত দিব লাগিব। তোৰ পুষ্ট শৰীৰটো বলীৰ পদসেৱাত—তোৰ নিপোটল ল'ৰাটো বলীৰ হুকুমৰ আঙুলি মূৰত—তোৰ সুন্দৰী ছোৱালীজনী—বলীৰ—সিহঁতৰ কাৰেঙৰ লিগিৰীকৈ দিবগৈ লাগিব।

মণিমুগ্ধ। বুঢ়া! অনৰ্থক অনুশোচনাৰ পৰা একো ফল নাই।

ৰেণথিয়াং। প্ৰভু! সন্ধিয়া হৈ আহিছে। আমি আৰু সৰহ বেলি ইয়াত ইহঁতৰ সৈতে ৰেপাৰেপি কৰি থাকিব নোৱাৰোঁ। ইহঁতৰ যথোচিত শাস্তি হ'ল। এতিয়া নেদেখাজনৰ কৃপাত আমাৰ ভাগ্যত এই মুকুতাটি মিলিছে যেতিয়া—

মণিমুগ্ধ। বুঢ়া মানুহ! তুমি আপোন ইচ্ছাৰেই এই ৰূপহীৰ

কপাল মুকলি কৰি দিয়া। তুমি ৰূপহীক মোক সমৰ্পণ কৰা। তাৰ সলনি—তোমাৰ এই জুপুৰীৰ সলনি—কাৰেং যেন ঘৰবাৰী আৰু সুন্দৰীৰ সলনি তাইৰ শৰীৰৰ জোখৰ সোণ—

জুনাফা। সোণ! সোণ! সোণ নহয়—সোণ নেলাগে—ডকাইত! —তোৰ প্ৰাণ—

জুনাফাই বুঢ়া বাঘৰ দৰে মণিমুগ্ধৰ গাত জাপ মাৰি পৰেহি। মণিমুগ্ধই জুনাফাক হাতত ধৰি মাটিত বগৰাই পেলায়। আন ফালে ৰেণথিয়াঙে কপালীমক মায়াৰ'ৰ ওচৰৰ পৰা কোলাত তুলি লৈ ওলাই যায়।

কপালীম্। (কান্দি কান্দি চিঞৰি) আপু! আপু! ৰাখ, অ' মোক —কোন আছ? কোন আছ?

ৰেণথিয়াঙে তাইক উলিয়াই লৈ যায়। কপালীমে ৰেণথিয়াঙৰ কোলাত হাত-ভৰি এচাৰি মূৰ আফালি কান্দি গছৰ পাত সৰুৱাই যায়। কিন্তু আন এটাই মুখত সোপা দিয়াত চিঞৰ শুনা নহয়। ইফালে মণিমুগ্ধৰ ৰথীয়া সেনাৰ সৈতে জুনাফাৰ ভীষণ যুঁজ হয়। এইবোৰৰ মাজত কপালীমৰ এবাৰ দুবাৰ "আপু—আপু" ক্ষীণ চিঞৰৰ শবদ শুনা যায়। মায়াৰ'ই তাৰ পৰা উঠোঁ উঠোঁ কৰে কিন্তু উঠিব নোৱাৰি লুটি খাই খাই পৰি যায়। গৰখীয়া সেনা কেইটাক ইঙ্গিত দিয়াত সিহঁতে আহি জুনাফাক ধৰি ৰাখি থয়। মণিমুগ্ধ তাৰ পৰা খৰকৈ ওলাই যায়। মণিমুগ্ধ ওলাই যোৱাৰ পিছতে সেনা কেইটাই জুনাফাক অতিপাতকৈ মৰিয়াই মৰিয়াই পেলাই থৈ গুচি যায়। জুনাফা আধমৰাৰ দৰে তাতে পৰি থাকে। মায়াৰ'ই কোনোমতে চুচৰি বাগৰি ইফালে সিফালে চাবলৈ প্ৰয়াস পায় আৰু সেহাই সেহাই "কপালীম্, কপালীম্" বুলি মাতিবলৈ চেষ্টা কৰে। কঁপি কঁপি জুনাফা উঠে। জুনাফাৰ মুখৰ আকৃতি দেখিলে ভয় লগা। বুঢ়াৰ চকুৰেদি জুইৰ আঙনি বৰষিছে—সৰসৰাই চকুৰ পানী বৈছে।

জুনাফা। (বলিয়াৰ দৰে) ৰুকমী—ৰুকমী ডেকা বুঢ়া—আটাইবোৰ জহি গলি নেকি? উস্ মোৰ কি হ'ল—কি হ'ল? (হাঁওহাঁওকৈ কান্দি) কপালীম্—কপালীম্! নাই নাই—

ধৰম নাই—বিচাৰ নাই—ৰজা নাই—ঈশ্বৰ নাই—অৰাজক —(হাওঁহাওঁকৈ কান্দি) কপালীম্—কলৈ গলি? কোনে নিলে তোক? কপালীম্! কপালীম্—

জুনাফা অলিয়াবলিয়া হৈ "কপালীম্, কপালীম্" বুলি চিঞৰি ওলাই যায়—মায়াব'ই উঠিবলৈ চেষ্টা কৰি পৰি যায়। বাহিৰৰ পৰা জুনাফাৰ "কপালীম্" বোলা চিঞৰ কাণত পৰেহি। জুনাফাৰ চিঞৰৰ লগে লগে মায়াব'ই দুগুণে অস্থিৰ আৰু অধৈৰ্য্য হৈ ছাটিফুটি কৰিবলৈ ধৰে।

জুনাফা। (বাহিৰত) কপালীম্! কপালীম্—কোন ফালে? কোন ফালে? কলৈ গলি অ' কপালীম্? অ' মোৰ কপালীম্!

কপালীম্!

কপালীম্!

কপালীম্!

কপালীম্!

ঐক্যতান

তৃতীয় অঙ্ক

ৰুকমী ৰজাৰ ৰাজধানী

সময়—পূৰ্ণিমাৰ নিশা

ৰজাৰ কাৰেঙৰ মুকলি ফুলনিত ৰজাৰ পূৰ্ণিমা উৎসৱ। পূৰ্ণিমা নিশা। ফুলনিখন আহলবহল। তাত নানা বিধৰ ফুল ফুলি আছে। ফুলনিৰ মাজে মাজে চীন দেশীয় ফানুছবোৰৰ ভিতৰত চাকি জ্বলাই ওলোমাই থৈছে। মাজে মাজে বহা আসন পতা আছে। ফুলনিৰ এমূৰত ৰজাৰ কাৰেং। দুমহলীয়া কাৰেং—চীন দেশীয় স্থাপত্য আৰু বৌদ্ধ স্থাপত্যৰে সানমিহলিকৈ সজা। কাৰেংটো কাঠেৰে সজা। কাৰেঙৰ সৰু সৰু খিড়িকী আৰু দুৱাৰবোৰেদি পোহৰ বিৰিঙি বিৰিঙি ওলাইছে। এখন কেৰাখলপীয়া নানা ৰৱণেৰে চিত্ৰ-বিচিত্ৰ কৰা খাটোলাত ৰুকমী ৰজাই সাজসজ্জাপূৰ্ণ পয়োভৰেৰে বহি ফটিকা খাব লাগিছে ৰজাজন ডেকা, আমোদপ্ৰিয় আৰু সুৰাসেৱী। ৰজাৰ ওচৰত খলপে খলপে ৰজাৰ বিষয়া লগৰীয়াবিলাক আয়মেৰে আৰু আয়াসেৰে বহি আছে। চাৰিও-ফালে জুমে জুমে ডেকা-গাভৰু বহি হাঁহি-খিকিন্দালি কৰি আছে আৰু ফটিকা যোগাব লাগিছে। চামে চামে ডেকা-ডেকেৰীবিলাক উঠি নাচিছে—বজোৱাই বজাইছে, গোৱাই গাইছে, মতলীয়া হৈ অনাইবনাই ফুৰিছে। এজুম ডেকেৰীয়ে নাচি নাচি ৰজাৰ ওচৰ পাইছেহি। এনে সময়তে এজনী লিগিৰীয়ে সোণৰ বাণবাটিৰে ফটিকা পিবলৈ দিয়ে। ৰজাই সেই ফটিকা বাটি পি তাৰ এৰাখিনি ডেকেৰীবোৰৰ গালৈ ছটিয়াই দিয়ে আৰু খল্‌খলাই হাঁহিবলৈ ধৰে।

ৰুকমী ৰজা। (ৰাগীত বিভোৰ হৈ) ফটিকা—তাৰ ৰাগী—জোনৰ পোহৰবোৰ যেনেকৈ নৈ গছ-গছনিত পৰি ৰূপহ কৰে, সেইদৰে ফটিকাৰ ৰাগী লগা চকুৰ চাৱনিয়ে এই সুন্দৰী-

বিলাকৰ ৰূপত জেউতি ঢালি দিয়ে। ফটিকাই ফুৰ্ত্তিৰ ৰস।
লিগিৰী! আৰু এবাটি—ডাঙৰ বাটি—ডাঙৰ বাটি—

লিগিৰীয়ে ফটিকা যাচে আৰু ৰজাই পিবলৈ ধৰে। নাচনীয়াৰবিলাক আনন্দত কিৰীলি পাৰি নানা বাংকৰা-বিংকৰা কথা চিঞৰে। গীতৰ বোলত আৰু মতলীয়াবোৰৰ কোঢ়ালৰ প্ৰতাপত কাৰো মাত কেৰে শুনা হয়। সিহঁতেনো কোঢ়ালত কি গীত গাইছে—তাক বুজিবৰ সাধ্য নাই। জুনাফা আৰু মায়াৰ' দুয়ো ডিঙিত ধৰাধৰিকৈ হেলাই-হেফাই আহি তাত ওলায়। সেইখিনি পায়েই জুনাফাই হাওহাওকৈ কান্দি তাতে ধাচ্কৈ লুটি খাই পৰে। গীত নিমাত হয় আৰু মতলীয়াবোৰৰ কোঢ়াল মাৰ যায়।

ৰজা। (অতিপাত বিৰক্তিৰে) এইটো আকৌ কি? হেৰ'! এই গীত-মাতৰ মাজত হাউৰিয়াই মৰিছহি কিয়?

জুনাফা। প্ৰভু! প্ৰভু! মোৰ সৰ্ব্বনাশ হ'ল। ৰাখক মোক! মোক—ৰাখক!!

ৰজা। (আগতকৈয়ো বিৰক্তিৰে) ৰাখিব লাগে—এতিয়া এই সময়তহে তোক ৰাখিবলগীয়া হ'ল? ইহঁত ইয়ালৈ আহিবলৈ পালে কেনেকৈ? চন্তৰীবোৰেও ফটিকা খাইছে নেকি সবহকৈ?

জুনাফা। আপুনি আমাৰ ৰজা—আমাৰ সকলো ভাৰসা। আপোনাৰ ওচৰলৈ আহিছোঁ, ৰাখক।

ৰজা। হেৰ'! ৰজা হলোঁ বুলিয়েইনো ফটিকাটোপাও শাতিৰে খাব নিদিয় নে? ৰজা হলোঁ বুলিয়েইনো ৰং-তামাচাও নকৰিম নে? মই ৰজা নহে যেনিবা প্ৰজাৰ কিনা গোলামহে। বাৰু—তোৰনো কি ৰাখিব লাগে? তোৰ হ'ল কি? ফটিকাৰ কলহৰ তলি ফুটিল নেকি?

জুনাফা। প্ৰভু! মোৰ একেজনী ছোৱালী—তাইক মোৰ হাতৰ পৰা কাঢ়ি লৈ গ'ল।

ৰজা। (মূৰ্ত্তি সলাই) ছোৱালী? ছোৱালী নিলে? কোনে?

জুনাফা। ক'ব নোৱাৰোঁ—চিনি নেপাওঁ।

ৰজা। হেৰ'! তয়ে চিনি নেপালি, মইনো পাওঁ কেনেকৈ? মোৰ চকুকেইটা সোলোকাই জানো তোৰ চাংঘৰত আঁৰি থৈছিলোঁ—সিহঁতক দেখি চিন্ ৰাখি থবলৈ?

(আটাইবোৰে হাঁহিবলৈ ধৰে।)

জুনাফা। চিনি নেপাওঁ যদিও শুনিবলৈ পাইছোঁ তেওঁ হেনো প্ৰান্তদেশ অধিপতি মণিমুগ্ধ কোঁৱৰ।

ৰজা। আচৰিত—!

(সকলো আচৰিত হয়।)

ৰজা। বুঢ়া! তই কিবা সপোন দেখি ধৰফৰাই উঠি আহিছ নেকি? প্ৰান্তদেশ-অধিপতি মণিমুগ্ধ? সিদিনাহে তেওঁ মোৰ ইয়াত আলহী খাই মোৰ ভনী ইতিভেনক বিয়া কৰাবলৈ থিৰ কৰি গৈছে আৰু তই কৈছহি তেওঁ তোৰ ছোৱালী নিলে। বুঢ়া! ফটিকা খালি নেকি সৰহকৈ?

(আটাইবোৰে ৰৰকৈ হাঁহে।)

জুনাফা। সঁচাই মণিমুগ্ধ। তেওঁ চিকাৰলৈ আহি মোৰ কপালীমক দেখি—মোক নিজ ইচ্ছাৰে তাইক দিবলৈ কলত মই অসন্মতি প্ৰকাশ কৰাত মোৰ ওপৰত অত্যাচাৰ কৰি তাইক বলেৰে—

ৰজা। মিছা কথা, মিছা কথা! আৰু সঁচা হলেও তাৰ কোনো প্ৰতিকাৰ নাই—হব নোৱাৰে। তোৰ এজনী সামান্য ছোৱালীৰ কাৰণে এতিয়া মই মহাপ্ৰতাপী মণিমুগ্ধক জোকাই লৈ ৰাজ্যলৈ বিপদ চপাবলৈ কৰ নে?

জুনাফা। প্ৰভু! তোমাৰ পৰাও আজি এনে কথা শুনিব লাগিব নে? তোমাৰ ৰাজ্যৰ দুখীয়া প্ৰজাৰ ঘৰৰ পৰা ডকাইতৰ

দৰে আন মানুহে বুকুৰ ছোৱালী কাঢ়ি নিবহি—তুমি আমাৰ ৰজা হৈ—ৰক্ষক হৈ—আমাক ৰাখিব নোৱাৰা ?

ৰজা। বুঢ়া! সাৱধানে কথা কবি। এতিয়াও মোৰ ভাবিব পৰা— বিবেচনা কৰিব পৰা শক্তি আছে। এতিয়াই ইয়াৰ পৰা আঁতৰ হ।

জুনাফা। তেন্তে মই বিমুখ হৈ উভতি যাব লাগিব ? তেন্তে মই মোৰ ৰজাৰ পৰা একো বিচাৰ নাপাওঁ ?

ৰজা। নাপাব। একো নাপাব। এই চন্তৰী! এই বুঢ়াক ইয়াৰ পৰা দূৰ কৰি থৈ আহগৈ।

জুনাফা। তেনেহলে আৰু কাৰ ওচৰলৈ যাম ? কমী ৰাজ্যত আজি বিচাৰ নাই !!

(ভিতৰৰ পৰা হঠাৎ ইতিভেনৰ প্ৰৱেশ।)

ইতিভেন। বুঢ়া! কমী ৰাজ্যত এতিয়াও বিচাৰ আছে। ৰ'বা।

(ইতিভেনক দেখি সকলো বৰ আচৰিত হয়। কমী ৰজাই বিস্ময়েৰে ইতিভেনৰ মুখলৈ কিছু পৰ চাই থাকে—কমী ৰজাৰ ৰাগী কৰবালৈ যায়।)

ৰজা। ইতিভেন! ইনো তোৰ কেনে আচৰণ ?

ইতিভেন। [অবিচলিত মাতেৰে] একো আচৰিত হবলগীয়া নহয়।

ৰজা। একো নহয় ? ইতিভেন!

(ইতিভেন একো নামাতি ৰৈ থাকে।)

ৰজা। ইতিভেন! তই ওলাই অহাৰ কি আবশ্যক ?

ইতিভেন। হৈছে দেখিহে ওলাই আহিছোঁ।

ৰজা। তোৰ একো আৱশ্যক হোৱা নাই। ভিতৰৰ মানুহ ভিতৰলৈ যা।

ইতিভেন। তুমি বুঢ়াৰ বিষয়ে বিচাৰ নকৰামানে মই ভিতৰলৈ নেযাওঁ।

ৰজা। বিচাৰ কৰোঁ নকৰোঁ—সেইটো মোৰ কথা। মই ৰজা। তই আকৌ এইবোৰত হাত দিবলৈ আহিছ কিয়? তোৰ কাম—অন্তেষপুৰৰ কাম চোৱা।

ইতিভেন। সেইবোৰ মোৰ কাম বুলি মই জানো। কিন্তু তোমাৰ কৰ্ত্তব্য যেতিয়া তুমি পাহৰিবা, তাক মই সোঁৱৰাই দিবলৈ আহিবই লাগিব।

ৰজা। বাৰু তেন্তে ভাল কথা। এতিয়া মোৰ মনত পৰিল। তই ভিতৰলৈ যা।

ইতিভেন। তুমি আগতে বুঢ়াৰ বিষয়ে মীমাংসা কৰা, তেহে মই যাম।

ৰজা। (খঙেৰে) ইতিভেন! কথা শুন—মই বিচাৰ কৰি খতম কৰি থৈছোঁ। মণিমুণ্ডৰ বিৰুদ্ধে আমাৰ একো কৰিবলৈ নাই। বুঢ়া গৈ ঘৰৰ জুইশালত জুই ফুৰাই ফটিকা খাই থাককগৈ।

ইতিভেন। অ', এয়ে তোমাৰ বিচাৰৰ ৰায় হ'ল? ই ৰজাৰ বিচাৰ হোৱা নাই। ৰুকমী জাতিৰ ৰজাৰ আচৰণ হোৱা নাই। মদপী, তিৰোতাসেৱী কাপুৰুষৰহে উপযুক্ত আচৰণ হৈছে।

ৰজা। (খঙত গৰ্জ্জি উঠি) ইতিভেন! ইতিভেন! তই মোৰ ভনী হৈ মোক এনে কথা কৱ? মোৰ আদেশ, এতিয়াই ভিতৰ সোমা। চন্তৰী! এই বুঢ়াক এতিয়াই ইয়াৰ পৰা গুৰিয়াই গুৰিয়াই খেদি দে।

ইতিভেন। সাৱধান চন্তৰী! বুঢ়াৰ গাত কোনেও আঙুলি নলগাবি। তুমিও ৰজাৰ কাৰণে অনুপযুক্ত।

ৰজা। মই ৰজাৰ কাৰণে অনুপযুক্ত? তেন্তে উপযুক্ত কোন? তই? ইতিভেন! তই বিদ্ৰোহ কৰিছ।

ইতিভেন। অৱশ্যে বিদ্ৰোহ।

বজা। (অলপ কুমলি) ইতিভেন ভনীটী! তোৰ ভুল হৈছে। ভাবি চাচোন, মণিমুগ্ধক আমি কি কৰিব পাৰোঁ—আৰু বিশেষতে যেতিয়া মণিমুগ্ধ আমাৰ মিত্ৰ। তাৰ উপৰি তোক বিয়া কৰাবলৈ বিচাৰিছে—

ইতিভেন। তেনে স্বামী মই নবৰোঁ। মোক বিয়া কৰাবলৈ ওলাই মোৰ জাতিৰ এজনী সামান্য দৰিদ্ৰ ছোৱালীৰ সোণ যেন গাৰ বৰণ দেখিয়েই যি এনে নীচ আচৰণ কৰিবলৈকো সঙ্কোচ নকৰিলে, তেনে পুৰুষক মই ঘিণ কৰোঁ। হাঁহি উঠা কথা নকৰা।

বজা। বাৰু পিছে আমিনো কি কৰিব পাৰোঁ? এনে প্ৰতাপী বজাক আমি এই নিশকতীয়া প্ৰাণী কেইটাই কি কৰিব পাৰোঁ?

ইতিভেন। একো কৰিব নোৱাৰিলেও মণিমুগ্ধৰ শিলৰ দুৰ্গৰ লোহাৰ দুৱাৰত মূৰ খুন্দিয়াই মৰিবগৈতো পাৰিম?

বজা। 'স্ত্ৰী বুদ্ধি প্ৰলয়ঙ্কৰী'—শাস্ত্ৰৰ বচন। ইতিভেন! তইঁতৰ বুদ্ধিয়ে বান্ধনীঘৰৰ মাৰলী কেইডালকে ঢুকি নেপায়গৈ। এতিয়া তেনে কটীয়া বুদ্ধিৰে বজাৰ বৰচ'ৰাৰ মূধচ চুবলৈ আহিছ?

ইতিভেন। ককাই!

বজা। (খঙত মুখ বিকটাই) ককাই? কিহৰ ককাই একাই? সোমা ভিতৰুৱ (আঙুলিৰে নিৰ্দ্দেশ দিয়ে)।

ইতিভেন। নোসোমাওঁ। (গোঙোৰা হৈ থাকে)

বজা। নোসোমাৱ?

ইতিভেন। নোসোমাওঁ।

লাহে লাহে তালৈ ভালেমান প্ৰজাৰ সমাগম হবলৈ ধৰে। কৰুমী বজা অলপ পৰ টলকা মাৰি তাৰ পিছত কেইবাটি মান ফটিকা খাই আগতকৈ একোৰ চৰে—

ৰজা। (চিঞৰি) নোসোমাব ?

(অলপ আগবাঢ়ি) সো—মা—ভিতৰ,

(থওত কঁপি কঁপি ইতিভেনৰ ওচৰলৈ যাব খোজে।)

ইতিভেন। (ৰুকমী ৰজাৰ থং আৰু গেঙেৰিলৈ ভয় নকৰি সমূহ ৰাইজলৈ উদ্দেশ্য কৰি) ৰাইজসকল আৰু বিষয়াসকল! কাপুৰুষ বিলাসী ৰজাৰ ছাঁত থাকি তোমালোকৰো বুদ্ধি ভ্ৰষ্ট হ'ল নেকি? নিজৰ বাহুবল পাহৰি গলা নেকি? তোমাৰ ঘৰতে—তোমাৰ চোতালতে আহি তোমাৰ বুকুত গোৰ মাৰি শত্ৰু গুচি গল। তুমি গৰ্জ্জি মুঠি সেই শত্ৰুৰ চৰণৰ ধূলি নিৰ্ম্মালি বুলি ললা। ৰুকমী ডেকা! ৰুকমী পুৰুষ! তুমি ইমান তললৈ গলা?

(প্ৰজাবোৰৰ মাজত কথা-বতৰা হবলৈ ধৰে।)

জুনাফা। ঠিক কৈছা, ঠিক কৈছা আই! পাহৰিলে, পাহৰিলে, সকলো পাহৰিলে।

এজন ডেকা। (উত্তেজিত হই) নাই—নাই পাহৰা, নাই পাহৰা।

ইতিভেন। সৌৱা তোমাৰ দেশৰ ওখ পৰ্ব্বতৰ শিখৰ এতিয়াও উচ্চ-শিৰ হৈ আছে। মাথোন তুমিহে মূৰ দোঁৱালা।

(এনেতে কেইবাটা ডেকাই মাতে।)

ডেকাবোৰ। নাই দোঁওৱা।

ইতিভেন। সৌৱা তোমাৰ পৰ্ব্বতৰ মাজে মাজে আগৰ শক্তিৰেই শিল দ'ল ভাঙি মহানদবোৰে পূৰ্ব্ব গৌৰৱ আৰু মহিমা ঘোষি আজিও বৈ গৈ আছে। মাথোন তুমিহে আপোন পাহৰি নিশ্চল নিবীৰ্য্য হৈ টোপনি গলা। সৌৱা—সৌৱা—তোমা-লোকৰ বীৰ পূৰ্ব্বপুৰুষসকলৰ মহান মৈদামবোৰে—বুকুত ৰুকমী মহাবীৰসকলক লৈ—এতিয়াও মহাগৌৰৱেৰে মূৰ দাঙি ৰুকমী জাতিৰ গৌৰৱ ঘোষিব লাগিছে। কিন্তু তোমালোক ৰুকমী ডেকাৰ,—সজাগ জীৱন্ত, প্ৰাণৱন্ত বাহু থকাতো,

ৰূকমীৰ তেজ সিৰত লৈও—ৰূকমী জাতিয়ে বাস কৰি যোৱা, এই পুণ্য পৱিত্ৰভূমিত থিয় হৈ এতিয়াও—এতিয়াও হাত সাৱটি বহি আছা !! এই তোমাৰ সুন্দৰ দেশৰ—এই সুন্দৰ ফলে-ফুলে জকমকীয়া—এই ঠায়ে বিলে ভৰপূৰ এই ৰূপহ ৰূকমীৰ দেশখন আজি শক্ৰৰ পদদলিত হ'ল। আজি ৰূকমী ৰূপহীৰ ৰূপ ফুল-মোহৰা শক্ৰৱে মোহাৰি গ'ল। তোমাৰ যুগযুগান্তৰৰ ৰূকমী পুৰুষসকলে, বুকুৰ তেজেৰে শলিতা তিয়াই জ্বলাই যোৱা ৰূকমী গৌৰৱৰ বন্তি শক্ৰৱে ভৰিৰ ধূলাৰে ছাটি মাৰি নুমাই গ'ল। তোমাৰ তেজ থাকোঁতেও —প্ৰাণ থাকোঁতেও বৈ চাই আছা। ইমান দুৰ্ব্বল হৈ, ইমান জুকলা হৈ, ইমন নিশকতীয়া হৈ, ইমান অমানুহ হৈ জীয়াই নেথাকিবা। এই ৰাজ্যত তোমালোকৰ থাকিবৰ একো অধিকাৰ নাই। ৰূকমী বুলি চিনাকি নিদিবা। ডেকা বুলি নকবা। এই পৱিত্ৰ ভুমিত আৰু তোমালোকৰ জন্ম নুবুলিবা। ৰূকমী বীৰসকলে কোৱা ভাষা—ৰূকমী ভাষা—ৰূকমী বীৰ-পুত্ৰই মাতৃক মতা ভাষা—ৰূকমী বীৰ-সন্তানে জন্মভূমিক অৰ্চ্চনা কৰা ভাষা—ৰূকমী সতীয়ে স্বামীক ভক্তি জনোৱা ভাষা—ৰূকমী যুঁজাৰুৱে মৰণ জয় কৰিবলৈ শক্ৰ সৈন্যক আহ্বান কৰা ভাষাৰ পৱিত্ৰ শব্দ তোমালোকৰ মুখেৰে উচ্চাৰণ নকৰিবা। তোমালোক ৰূকমী নোহোৱা—ৰূকমীৰ সন্তান নোহোৱা।

সকলোৱে। আমি ৰূকমী, আমি ৰূকমী। আমি প্ৰতিশোধ লম। আমি প্ৰাণ দিম।

ইতিভেন। উপযুক্ত কথা কৈছা ৰাইজসকল! ৰূকমীৰ মুখৰ উপযুক্ত কথা। বুজিলোঁ—ৰূকমী জাতি আজিও জীয়াই আছে। যুগ-যুগান্তৰ ধৰি মোৰ মাতৃসকলে সেৱাত নিমগণ হৈ আছে। কিন্তু যুগে যুগে যেতিয়াই পুৰুষে কৰ্ত্তব্য পাহৰি

দুৰ্ব্বলতাক আশ্ৰয় কৰি কৰ্ত্তব্যবিমুখ হৈছে—তেতিয়া তিৰোতাই কৰ্ত্তব্য সোঁৱৰাই দিবলৈ ওলাই আহিছে। আজি ময়ো তাকে কৰিবলৈ ওলাই আহিছোঁ। পুৰুষ নেতাক আমাৰ ৰক্ষাৰ ভাৰ দি নিশ্চিন্ত হৈ বহি আছিলোঁ। সেই পুৰুষ যেতিয়া আমাৰ সন্মান ৰাখিবলৈ অপাৰগ—অৱশ্যে ওলাই আহিম। কোৱাঁ কৰুকমী বীৰসকল! মোৰ ই উপযুক্ত হৈছে নে নাই?

সকলোৱে। (একবাক্যে) উপযুক্ত হৈছে! উপযুক্ত হৈছে! অতি উপযুক্ত হৈছে!

ইতিভেন। তেন্তে কৰুকমী বীৰসকল! ওলোৱা—কৰুকমী জাতিৰ অপমানৰ প্ৰতিশোধ লবলৈ, কৰুকমী জাতিৰ মান ৰাখিবলৈ, কৰুকমী কপহীৰ সতীত্ব ৰাখিবলৈ। তোমালোকৰ ৰজা যদি অসমৰ্থ—তেন্তে মই তোমালোকক বাট দেখুৱাই নিম। কৰুকমী ৰাইজসকল! তোমালোক এই অভিযানৰ বাবে সাজু নে?

সকলো। সাজু! সাজু!

কিছুমান। আমি প্ৰতিশোধ লম।

ৰজা। দেখিছোঁ—দেখিছোঁ—সকলো বিদ্ৰোহী। নিমিষতে—চকুৰ পচাৰতে—তিৰোতাৰ ৰাজ্য-বিস্তাৰ! সকলো দেখিছোঁ উলটিল। বুদ্ধিৰ ঠাইত মূৰ্খতাৰ প্ৰকোপ—বিবেচনাৰ ঠাইত অবিবেচনাই ৰৰপাগ মাৰি বহিল। গিয়ানক টঙনিয়াই অগিয়ানে খুঁটি পুতিলেহি। নহয়—নহয়, এনে কাম হব নোৱাৰে। ইতিভেন! ইতিভেন! মূৰ্খালি—মূৰ্খালি—যা—যা—ভিতৰ সোমা!

ইতিভেন। ককাই! তুমি ৰজাৰ উপযুক্ত নোহোৱা। তুমি পিতৃ-পিতামহৰ এই সিংহাসন কলঙ্কিত কৰিছা। যোৱা—তুমি সিংহাসনৰ পৰা নামি যোৱা।

ৰজা। সিংহাসনৰ পৰা নামি যাম? কিয়?

ইতিভেন। অৱশ্যে—ৰূকমী জাতিৰ কলঙ্ক কাক লাগে? মোৰ এই কাপুৰুষ ৰূকমী জাতিৰ কলঙ্ক ককাইক নে তোমালোকৰ মান-গৌৰৱৰ কাৰণে প্ৰাণ দিবলৈ ওলোৱা এই ইতিভেনক?

সকলোৱে। ৰূকমী ৰাজকুঁৱৰীৰ জয়!

ৰজা। তিৰোতাৰ কথাত যেতিয়া ৰাজ্য চলা হ'ল—ৰাইজ মতলীয়া হ'ল—কোনো জ্ঞানী পুৰুষসিংহই তাত থকা উচিত নহয়। আহাঁ—কোন কোন ৰূকমী বীৰ আছা—মোৰ লগত। এই তিৰোতাসেকৰা মতাৰ ৰাজ্য ত্যাগ কৰোঁ, আহাঁ।

ৰূকমী ৰজাই নিজেই ফটিকাৰ সোণৰ গাগৰি এটা দাঙি লৈ আসনৰ পৰা নামি যায়গৈ আৰু কেইটামান লেৰেলা চেপেটা মানুহো তাৰ পৰা এটা এটা কলহ লৈ ৰজাৰ পাছ ধৰি যায়।

ইতিভেন। ৰূকমী ডেকাসকল আৰু বিষয়াসমূহ! আপোনালোকৰ সাহ দেখি সঁচাকৈয়ে মোৰ বুকুলৈ আশা আহিছে। যদিও আমাৰ ৰাজ্যখন সৰু, তথাপিও এটা এটা ৰূকমী দহোটা প্ৰান্তবাসীৰ সমানে যুঁজ দিব পৰা হব লাগিব। আজি আমাৰ ঘোৰ সঙ্কটৰ দিন। আমাৰ মহাদুৰ্দ্দিন। আমাৰ আগৰ প্ৰতাপ শৌৰ্য্যবীৰ্য্য জঁয় পৰিছে। আমি আত্মৰক্ষা কৰিবলৈকো অপাৰগ হৈছোঁ। আমি আমাৰ ৰাজ্য আৰু প্ৰজাক শত্ৰুৰ আক্ৰমণৰ পৰা ৰাখিব নোৱাৰা হৈছোঁ। আমাৰ দুৰ্ম্মদ ডেকা নিশকতীয়া হৈছে। আমাৰ গৌৰৱ ম্লান পৰি আমাৰ জাতি মৰণোন্মুখ হৈছে। সেয়েহে শত্ৰুৰ ইমান দম্ভ—ইমান অতপালি! আমাক ইমান অৱজ্ঞাৰ চকুৰে চাব পাৰিছে। মানুহ বুলিও নগণা হৈছে। বুকুৰ পৰা ছোৱালী কাঢ়ি নিছে। দুৰ্ব্বল বুঢ়া মানুহৰ ওপৰতো অত্যাচাৰ কৰিবলৈ সাহ কৰিছে। সাজু হোৱা,

সাজু হোৱা। সকলোৱে এবাৰ সতীত্বৰ, বীৰত্বৰ, শৌৰ্য্যৰ কাহিনী মনত পেলোৱা। ডেকা-গাভৰু, ধনী-দুখীয়া, সকলো ওলোৱা। এই জাতিৰ সৰ্ব্বদলী মনোবলেৰে আৰু সাহৰ প্ৰচণ্ড আঘাতেৰে মৰণ-বিজয়ী অভিযানেৰে মণিমুগ্ধৰ শিলৰ দুৰ্গ ভাঙি চূৰমাৰ কৰা। এবাৰ জ্বলি উঠা! এবাৰ জ্বলি উঠা!

সকলোৱে। জয় কুকমীৰ জয়! জয় কুকমী ৰাজকুঁৱৰীৰ জয়!

ঐক্যতান

চতুৰ্থ অঙ্ক

মণিমুগ্ধৰ কাৰেং

সময়—তুপৰ নিশা

মণিমুগ্ধৰ কাৰেংৰ এটা সুবৰ্ণময় ব্ৰহ্মদেশীয় কাৰুকাৰ্য্য খটোৱা কোঠা। কোঠা গোটেইটো সোণৰ পাতেৰে ছটা। সোণৰ ওপৰত ৰঙা-নীলা-কজলা নানান পাথৰ আৰু মণি-মুকুতাৰে বাখৰ-পতোৱা। কোঠাটোৰ সোঁ মাজতে এখন ডাঙৰ খিড়িকী। খিড়িকীয়েদি দূৰত ছাঁৰ দৰে পেগোদাৰ আকৃতি দেখা গৈছে। আকাশত জোন আৰু তৰা। খিড়িকীয়েদি এছাটি জোনৰ পোহৰ সোমাই আহিছে। খিড়িকীৰ তলত এখন চাপৰ শয্যা পৰা আছে। তলত ৰূপালীম্ বহি বাহিৰৰ আকাশলৈ চাই বেজাৰমুৱা। কোঠাটোৰ বাঁওফালে এখন সৰু দুৱাৰ জাপ খাই আছে। ওচৰতে মাটিত বহি এজনী লিগিৰী। তাই হাতত এখন অদ্ভুত আকাৰৰ বীণা লৈ বহি টুং টুং কৈ বজাই আছিল আৰু গীত গাইছিল।

—ঃ গীত ঃ—

অ' সখী আজি যৌৱন-বন জুৰি
বন-বসন্ত মুঞ্জৰি
পাতে ৰৰণৰে মেলা,
হাঁহা সখী মোৰ হাঁহা সখী মোৰ
হাঁহিৰে ফাকু খেলা।
তোৰ ৰূপৰ ফুলনিতে
শেৱালি নেৱালি কতনো ফুল—
দশোদিশ আমোলাই কৰিছে আকুল

ফুলৰ বাটিবে মৌৰে		নিজৰা বাকি দিয়া
বিয়াকুল ৰূপ-মৌ পিয়া।
আজি অভিনৱ		তৰালি পোহৰৰ
চঞ্চল গীতি শুনা—
তাৰ লহৰতে কঁপি কঁপি		মোৰ যৌৱনৰ
জোনাকী কাৰেঙত বাজে বীণা
তাতে বাসনা-উৰ্ব্বশী
বিবসনা—
নৃত্যতে আকুল
অ' সখী! যায় যে বেলা—
হাঁহা সখী মোৰ		হাঁহা সখী মোৰ
হাঁহিৰে ফাকু খেলা।

বীণ বজাই গীত গাই থাকোঁতে মাজে মাজে কপালীমৰ তাইৰ কালে পৰি থকা হাতখন চোৱে, কিন্তু কপালীমে আজোৰ মাৰি লৈ যায়। তাতে লিগিৰীজনীয়ে আন ফালে মুখ ঘূৰাই ভুষ্টালিবে হাঁহে। তাই আকৌ গীতৰ একাকি আওৰাব খোজোঁতেই কপালীম্ ঘূৰি লিগিৰীজনীক সোধে।

কপালীম্। মোক তোমালোকে কেলৈ ইয়াত থৈছা?

লিগিৰী। মণিমুৰুই কৈছে দেখি—তোমাক ইয়াত থৈ আদৰ-যতন কৰি গীত শুনাই মন ভাল কৰিবলৈ কৈছে।

কপালীম্। মোৰ যে মন ভাল নহয়। মোৰ যে বৰ বেজাৰ।

লিগিৰী। বেজাৰ! (হাঁহি) তোমাৰ বেজাৰ নাইকিয়া হব। ইয়াত তুমি কিমান সুখত—কিমান আনন্দত থাকিবলৈ পাবা। এই সুন্দৰ সোণ-খটোৱা কাৰেঙৰ খোঁটালীত তুমি থাকিবা। কৰচন চৰাইৰ কোমলতকৈও কুমলীয়া পাখি ভৰোৱা গাৰুৰ তলিছা পৰা—সোণৰ খুৰা-খুউৰা পালেঙত শুবলৈ পাবা। পাৰস্য দেশৰ ফুলৰ পাহিতকৈও নিমজ দলিছাত ফুৰিবলৈ

পাবা—জোন-বেলি ৰৱণীয়া, এন্ধাৰত জিলিকা মেজাংকৰী, কিংখাপ চাতোনৰ মাজত সদায় শুৱনী হৈ থাকিবা। ছাঁতে গুকুৰা মচলিনৰ ওৰণি, আৰু মনোময় অলঙ্কাৰ পাবা। সোণ, ৰূপ, হীৰা, পোৱাল, নানা মৰকত পদ্মৰাগ মণিৰ গহনা শৰায়ে শৰায়ে পিন্ধিবলৈ পাবা। দিনে-ৰাতিয়ে কত লিগিৰীয়ে তোমাৰ আলপৈচান ধৰিব। তাৰ উপৰি সুন্দৰ লনি ডেকা কোঁৱৰ মণিমুগ্ধৰ চেনেহ, ধাউতি আৰু মৰমে তোমাক আতোলতোলাই ৰাখি থব—তেতিয়া আৰু তোমাৰ বেজাৰ নেথাকিব। হাঁহিহে থাকিব মুখত, বুকত—তুমি কিমান সুখত থাকিবলৈ পাবা। সঁচাকৈয়ে মই মিছা কোৱা নাই। তুমি এতিয়া হাঁহি-মাতি ভালকৈ থাকা। এতিয়া মণিমুগ্ধ ইয়ালৈ আহিব নহয়। তুমি এনেকৈ থকা দেখিলে মণিমুগ্ধই কি বুলি ভাবিব?

কপালীম্। মণিমুগ্ধ কেলৈ আহিব? ইয়ালৈ এতিয়া কেলৈ আহিব?

লিগিৰী। চোৱাচোন বাৰু আঁকৰীজনীলৈ, বোলে আকৌ কেলৈ আহিব? আহিলে গম পাবা নহয়—(কাণে কাণে কিবা কয়)

কপালীম্। (কান্দি উত্ৰাৱল হৈ) নহয়, নহয়—নোৱাৰে—নোৱাৰে। (লিগিৰীৰ গাত ধৰি) মই কি কৰিম—কি কৰিম? মই মৰি যাম, মই—মৰি—যাম। মায়াব'! মায়াব'! মই মৰি যাম। মই মৰি যাম। (নিজৰ বুকুত মুখ সুমাই কান্দিবলৈ ধৰে।)

সোঁ ফালৰ দুৱাৰ মুকলি হয়। মণিমুগ্ধ হাতত এটা সোণৰ গিলাছ লৈ সোমাই আহি থমকি ৰৈ—আধা চকু মেলি খিড়িকীৰ দুৱাৰমুখৰ কপালীমলৈ চাই থাকে। লিগিৰীজনীয়ে থিয় দিয়ে আৰু অলপ পৰ ৰৈ মণিমুগ্ধ তেনেকৈ থিয় হৈ থকা দেখি লাহেকৈ দুৱাৰেদি ওলাই যায়গৈ।

মণিমুগ্ধ। (এখোজ আগবাঢ়ি আহি) কপালীম্! এনে জোনাক সুৰদি নিশালৈ আবতৰীয়া বেজাৰৰ ডাৱৰ কিয় মাতিছা?

ৰূপালীমে একো নেমাতে। মণিমুগ্ধ লাহেকৈ গৈ ৰূপালীম্ ৰহা শয্যাত বহি ৰূপালীমৰ গাত হাত দিব খোজোঁতেই ৰূপালীমে তাৰ পৰা একেছাটেই উঠি গৈ কোঠাৰ এচুকত থিয় হৈ ফেকুৰি ফেকুৰি কান্দিবলৈ ধৰে।

ৰূপালীম্। (কান্দি) মোক—মোক মায়াব'ৰ ওচৰত থৈ আহাঁগৈ—মোৰ বুঢ়া বোপাইৰ ওচৰত।

মণিমুগ্ধ। ৰূপালীম্! তুমি ইমান অকৰুণ নহবা।

ৰূপালীম্। কোঁৱৰ! মই ইয়াত থাকিব নোৱাৰোঁ। মই ইয়াত নেথাকোঁ—মই নেথাকোঁ।

মণিমুগ্ধ। বাৰু, নেলাগে থাকিব। মই তোমাক ইয়াৰ পৰা লৈ যাম—সৌ দূৰণিলৈ। সৌৱা নীলাকাশৰ পৰা নিজৰি তৰাৰ হীৰাফুলীয়া পোহৰবোৰ আহিছে—জোনৰ জোনাকে য'ত জোনোৱালি সপোনৰ ৰাজ্য পাতিছে—তালৈ আমি দুয়ো ওলাই যাওঁ ব'লা। তুমি মোৰ কোলাত বহি তোমাৰ বুকুৰ মৰমৰ কথা কবাঁ। মই কাণ পাতি শুনিম মিলনপিয়াসী বুকৰ কম্পন ৰূপালীম্!

ৰূপালীমে এটা অব্যক্ত বেদনাৰ হেঁচা সহিব নোৱাৰি ৰুদ্ধশ্বাস হৈ কান্দিবলৈ ব্যৰ্থ প্ৰয়াস কৰি ভাগৰি পৰে আৰু অলপ আঁতৰি যায়।

মণিমুগ্ধ। ভয় কৰিছা? আকৌ আঁতৰিছা! তোমাক হৰণ কৰা কঠোৰতা দেখি মোক শুঙাল বিছা বুলি ভয় খাইছা? নেযাবা। সেই বিছাৰ পৰা আজি পখিলা উপজিল। সেই বিছা আৰু তোমাৰ ওচৰলৈ অহা নাই—সি ধ্বংস পালে। তাৰ পৰা সুষমা প্ৰণয়ৰ ফুটুকী-পখিলাহে আহিছে ৰেণু আলসুৱা গাটি লৈ—মৌ বিচাৰি ফুলৰ ওচৰলৈ। ৰূপালীম্! এই পখিলাৰ জনম মৌ পিবলৈ—ফুলৰ বুকুত সোমাই ফুলৰ পাহিতে পৰি জহি যাবলৈ। ফুলো ফুলিছে পখিলালৈ। মৌও সাঁচিছে পখিলালৈ। পখিলাক মৌ পিয়াবলৈকে ফুলৰ

জনম। ফুলৰ জীৱন মৌ উজাৰি পখিলাক দিয়েই ফুলৰ জীৱন সমাপণ। মৌ নেপালে মৰহি যোৱা—মৌ-হাবিয়াসী মৌৰে জীৱন বোৱা পখিলাটি তুমি কোন সতে আঁতৰাব খুজিছা? ৰূপালীম্! তুমি ফুল হৈ জনমি ফুলৰ জীৱন সামৰি থব খুজিছা। ফুলৰ জীৱনৰ নিৰ্বন্ধ উলঙ্ঘা কৰিছা। ৰূপালীম্! জীৱলগা ভাষালগা হাঁহিসনা ফুল তুমি—আঁতৰি নেযাবা। ৰূপালীম্! তোমাৰ ফুলকলি হেন কোমল বুকুখনি মোলৈ শিল-কঠুৱা নকৰিবা।

ৰূপালীম্ নিমাতীৰ দৰে নিমাত হৈ বেৰত আউজি থাকিল। মুখত মাথোন উদ্বিগ্নতা। ৰূপালীম্ মাটিৰ গোসাঁনীৰ দৰে বৈ থাকিল আৰু মণিমুগ্ধই মাটিৰ গোসাঁনীক বোধন কৰি জীৱন্ত কৰিবলৈ পূজাৰীয়ে প্ৰয়াস কৰাৰ দৰে মন্ত্ৰ মতাদি ৰূপালীমক কথা কবলৈ ধৰিলে।

মণিমুগ্ধ। ৰূপালীম্! নেমাতা? নেহাঁহা? তুমি মোৰ অন্তৰৰ কথাখিনি শুনিবই লাগিব। তুমি সমিধান দিবই লাগিব। ৰূপালীম্! তুমি ৰূপ-সাগৰৰ মণি—জীৱন্ধৰী। ৰূপ-সাগৰৰ দিকশূন্য প্ৰসাৰত তুমি প্ৰণয়ৰ ধ্ৰুৱজ্যোতি। তোমাকে উদ্দেশি—তোমাকে ধিয়াই মোৰ হিয়াই তোমাক বিচাৰি আহিছে। তুমি মায়া-মৰীচিকাৰ দৰে কিয় আঁতৰি আঁতৰি যাব ধৰিছা? নীলা সাগৰখনলৈ মন কৰা। মহাসাগৰৰ চাৰিও ফালে পানী। থল নাই—এটি অকলশৰীয়া নাৱৰীয়া উটি-বুৰি ভাহি গৈছে। থল নেপালে সি আৰু সৌ সাগৰৰ পানীতে লয় পাব। তাৰ জীৱনে থল নেপাই,—ফুলিবলৈ নেপাই, অঙ্কুৰতে এটা অনন্ত-কালৰ বিৰাট বেদনা লৈ মুখৰ পিয়াহ, বুকুৰ আশা, মনৰ আবেগ, প্ৰাণৰ হেঁপাহ হৈ নাইকিয়া হৈ যাব। তুমি আজি সেই আতুৰৰ থল হৈ সাগৰত দেখা দিছা। তুমি তাক বুকুত ঠাই নিদি মহা জলাহুত জহি যাবলৈ কি সতেনো এৰি দিবা?

কপালীম্! তোমাৰ বুকুৰ থলত মোক ঠাই দিয়া। মোক জীবলৈ এটুপি মৌ দিয়া। পিবলৈ এটুপি মৰম দিয়া। হাঁহিবলৈ, মোক ফুলিবলৈ, তোমাৰ কোলাত মৰণ লভিবলৈ, একণি জিৰাবলৈকো ঠাই নিদিবা নে? কপালীম্! তোমাৰ ওচৰলৈ মোক এখন্তেক যাবলৈ দিয়া কপালীম্।

মণিমুগ্ধ কপালীমৰ ওচৰলৈ যাব খোজে আৰু বৰ নিমাখিত হৈ ৰৈ থাকে। কপালীমৰ মুখৰ পৰা ভয় আৰু উদ্বিগ্নতাৰ ভাব পাতলি নাইকিয়া হয়। কপালীমৰ মুখ গহীন হৈ পৰে।

কপালীম্। (চকু কেইটা খিড়িকীৰ ফালে ৰাখি) মণিমুগ্ধ কোঁৱৰ! তুমি মোক ইয়াত অকলে থাকিবলৈ দিয়া। মণিমুগ্ধ কোঁৱৰ! মায়াব' মোৰ জীৱন জুৰি আছে। মণিমুগ্ধ! মোক মায়াব'ৰ ওচৰত থৈ আহাঁগৈ।

(মণিমুগ্ধ ক্ষুব্ধ হৈ হতাশ প্ৰেমিকৰ দৰে এখোজ দোখোজকৈ আহি শয্যাত বহে।)

মণিমুগ্ধ। (ভ্ৰূ সঙ্কুচিত কৰি) কপালীম্! মায়াব'ক তুমি বৰ ভাল পোৱা?

কপালীম্। (এক উশাহতে) পাওঁ।

মণিমুগ্ধ। কিমান?

কপালীম্। মই কব নোৱাৰোঁ। খুব ভাল পাওঁ। গছত যিমান ফুল আছে, ডালত যিমান পাত আছে, নৈত যিমান পানী আছে, শূইনত যিমান বতাহ আছে, নিশাৰ আকাশত যিমান তৰা আছে—তিমান।

মণিমুগ্ধ। (হঠাৎ উঠি) কপালীম্।

(কপালীমে চকুৰ পানী নেপেলোৱাকৈ মণিমুগ্ধক চাই থাকে। মণিমুগ্ধই আত্মসম্বৰণ কৰি বহি আকৌ এঢোক মদ খায়।)

মণিমুগ্ধ। ৰূপালীম্!

ৰূপালীম্। তুমি মোৰ দুখ নুবুজা কিয়? তুমি জানো মানুহ নোহোৱা?

মণিমুগ্ধ। মানুহ! নহয়—তোমাৰ ৰূপে আৰু মোক মানুহ কৰি থোৱা নাই। মই এটা অদম্য বাসনা। মই তোমাৰ ৰূপৰ, তোমাৰ সৌন্দৰ্য্যৰ এটা ৰূপ ধৰা পিয়াহ। মই তোমাৰ সুন্দৰ অবয়বৰ অন্তৰালত থকা সুশুভ্ৰ আতমালৈ হোৱা এটা চিৰদিনীয়া হাবিলাস। ৰূপালীম্! তুমি মোক ঘিণ কৰিছা! কিন্তু মই তোমাক ভাল পাওঁ। অতিকৈয়ে ভাল পাওঁ। তোমাৰ কাৰণে মই বহুত তললৈ নামি গলোঁ—মানুহৰ শাৰীৰ পৰা হিংস্ৰ পশুৰ শাৰীলৈ—তোমাক পাবলৈ।

ৰূপালীম্। মোক নোপোৱা—মই নেথাকোঁ।

মণিমুগ্ধ। (ভ্ৰুকুটি কৰি) ৰূপালীম্। তেমোৰ এই পঙ্কজকান্তিৰ সুন্দৰ দেহাত এতিয়াই মোৰ বাসনাৰ-ৰঙা গোলাপগুৰি সানি দিব পাৰোঁ। তোমাৰ সোণসেন্দুৰীয়া কপালত মোৰ তপত নিশাহ বোৱাব পাৰোঁ। তোমাৰ ওঠৰ পৰা বৈ অহা ৰূপৰ ফটিকা মই এতিয়াই বাটিয়ে বাটিয়ে পি—তোমাৰ নৱনু-কোমল বুকুৰ পৰশত ৰোমাঞ্চিত হৈ কামনাৰ সকলো পিয়াহ গুচাব পাৰোঁ—হেলাৰঙে—অনায়াসে—

ৰূপালীম্। তোমাৰ কথা মই বুজিব নোৱাৰোঁ। তোমালৈ মোৰ ভয় লাগিছে। মোক ঘৰলৈ—

মণিমুগ্ধ। মোৰ কথা বুজিব নোৱাৰা? (হাঁহি) মোৰ কথাৰ মানে হৈছে—(অলপ কৰ্কশতাৰে) তুমি মোৰ হাতৰ মুঠিত। মই তোমাক যি ইচ্ছা তাকে কৰিব পাৰোঁ।

এনেতে দুৰ্গৰ তলত মানুহৰ কোঢ়াল হয়। অলপ পৰৰ পিছত চিঞৰ-বাখৰ বাঢ়ি আহে। মণিমুগ্ধ এবাৰ খিৰিকীৰ ওচৰলৈ গৈ আকৌ এগিলাছ

মদ বাকি থাবলৈ লয়। মদ খোৱা শেষ কৰি মণিমুগ্ধ আকৌ কপালীমৰ ওচৰলৈ এখোজ দোখোজকৈ আহে।

মণিমুগ্ধ। কপালীম্! তোমাৰ ইচ্ছাৰ বিকদ্ধে মণিমুগ্ধই একো নকৰে। কপালীম্! আহাঁ। তুমি এই শয্যাত বহাহি আৰু মই তোমাৰ চৰণৰ তলত বহি মোৰ অন্তৰৰ কথা কওঁ। মোৰ হিয়াৰ তলিৰ সকলো উবুৰিয়াই তোমাৰ আগত নিবেদন কৰোঁ। তেতিয়া তুমি বুজিবা—তুমি সমিধান নিদিয়াকৈ কেনেকৈ থাকিব পাৰিবা। কপালীম্! আহাঁ—আহাঁ—

মণিমুগ্ধ কপালীমৰ ফালে যায় আৰু কপালীমে বৰ সশঙ্কিতা হৈ আতুৰৰ দৰে চাৰিওফালে চাবলৈ ধৰে। মণিমুগ্ধই তেনেই ওচৰ চাপি হাতত ধৰোঁ ধৰোঁ কৰোঁতেই কপালীমে নিৰুপায় অসহায় হৈ এটা চিঞৰ মাৰি—**মায়াৰ'—মায়াৰ'** বুলি মুকলি খিড়িকীখনেদি ল'ৰি গৈ আগপাছ নুগুণি জাপ মাৰি দিয়ে। মণিমুগ্ধ হতবুদ্ধি হৈ অলপ পৰ স্তব্ধ হৈ বৈ থাকে। এনেতে খিড়িকীৰ তলৰ পৰা কোঢ়াল বাঢ়ি আহে। তাৰ মাজৰ জনতাৰ পৰা **"কপালীম্—কপালীম্"** বুলি ওলোৱা চিঞৰ কোঢ়ালৰ মাজে মাজে স্পষ্টকৈ শুনা যায়। মণিমুগ্ধ গৈ খিড়িকী-দুৱাৰত থিয় হৈ তাৰ পিছত আচৰিত হৈ উভতি **"বেণথিয়াং! বেণথিয়াং!"** বুলি চিঞৰে। কিন্তু কোনেও সঁহাৰি নিদিয়ে। এনেতে এজনী লিগিৰী লৰি সোমাই আহি কোপাই জোপাই কয়।

লিগিৰী। কোঁৱৰ! কোনোবা শত্ৰুৱে মনে মনে আহি আমাৰ কাৰেং আক্ৰমণ কৰিছে। পালি-পহৰীয়া—

মণিমুগ্ধ। (উত্তেজিত হৈ) কি? বেণথিয়াং! বেণথিয়াং!

মণিমুগ্ধ দুৱাৰৰ ফালে লৰ মাৰি যায় আৰু দুৱাৰ-মুখতে অস্ত্ৰে-শস্ত্ৰে সুসজ্জিত ইতিভেন আহি মণিমুগ্ধক আগভেটি ধৰে। ইতিভেনৰ পাছতে বহু সশস্ত্ৰ ৰুকমী-সৈন্য হাতত মুক্ত তৰোৱালেৰে। মণিমুগ্ধ পাছ হুহকি আহে। এনেতে তুমুল শব্দ কৰি নগৰৰ জয়ঢোল আৰু বৰকাঁহ বাজিবলৈ ধৰে। বাহিৰত এটা বিৰাট গোলমাল আৰম্ভ হয়। মণিমুগ্ধই নিজকে চম্ভালি নিৰ্ব্বিকাৰ হৈ ফটিকাৰ বাটিটো লৈ গৈ শয্যাত বহি এঢোক ফটিকা খায় আৰু ইতিভেনলৈ

ভ্ৰুকুটি কৰি চাই কুটিল হাঁহি মাৰি হাত বাউল দি ইতিভেনক শয্যালৈ মাতে। জয়ঢোল ববকাঁহ জীণ পৰে কিন্তু বাহিৰত গোলমাল চলি থাকে।

মণিমুগ্ধ। ইতিভেন! তোমাক স্বাগত-সম্ভাষণ জনাইছোঁ। ইমান নিশাৰ অতিথি তুমি! বাটত বোধকৰোঁ তোমাৰ একো অসুবিধা হোৱা নাই? লিগিৰী! যা, সোনকালে অতিথি-সকলৰ শুশ্ৰূষাৰ দিহা কৰগৈ। আহাঁ ইতিভেন! আসন লোৱাহি। তোমাৰ মোৰ প্ৰতি আগ্ৰহত মই বৰ মুগ্ধ হৈছোঁ। আহাঁ—

ইতিভেন। মণিমুগ্ধ! পৰিহাস থোৱা। মনত ৰাখিবা এতিয়া তুমি মোৰ বন্দী—

মণিমুগ্ধ। এতিয়াহে নে? যি দিনাই তোমাৰ সতে মোৰ প্ৰথম সাক্ষাৎ সেই দিনাৰ পৰাই মই তোমাৰ চিৰবন্দী। অ' আকৌ এপাক শিকলি মেৰাই তুমি নিঃসন্দেহ হবলৈ আহিছা?

ইতিভেন। মণিমুগ্ধ! ধৈৰ্য্যৰ সীমা আছে।

মণিমুগ্ধ। অৱশ্যে—অৱশ্যে। মোৰ বুজাৰ ভুল হ'ল। প্ৰণয়ত পৰা সুন্দৰীসকলে মিলনৰ কাৰণে যে ধৈৰ্য্য সৰহ বেলি ধৰিব নোৱাৰে তাক মই জানো। ইতিভেন! মোৰ সতে মিলন হবলৈ তোমাৰ ইমান হেপাহ! কিন্তু ইতিভেন! মই ভাবিছিলো যে আমাৰ সামাজিক ৰীতিমতে বিয়া পতালৈকে তুমি এখন্তক ধৈৰ্য্য ধৰিব পাৰিবা বুলি—

ইতিভেন। মণিমুগ্ধ! আৰু বেছি কথা নকবা। ফটিকাৰ ৰাগীত তুমি এতিয়াও যে মোৰ হাতত বন্দী তাক উপলব্ধি কৰিব পৰা নাই আৰু তোমাৰ কথাত সঁচাকৈয়ে ভোল নেযাওঁ বুলিও নিশ্চয়কৈয়ে জানিবা।

মণিমুগ্ধ। ইতিভেন! চিৰকালেই মই তোমাৰ বন্দী। তুমিতো মোত আগেয়ে ভোল যোৱা নাছিলা। মইহে ভোল গৈছিলোঁ। এতিয়াও ভোল গৈয়েই আছোঁ।

ইতিভেন। এতিয়া আৰু প্ৰণয়ৰ আখৰা কৰা প্ৰয়োজন নেদেখোঁ। মোৰ বন্দীশাললৈ যাবলৈ প্ৰস্তুত হোৱা।

মণিমুগ্ধ। সেই স্বৰ্গলৈ যাবলৈ মোৰ বাসনা সদায়।

ইতিভেন। ব্যঙ্গ নকৰিবা।

এনেতে ৰেণথিয়াং মুক্ত অস্ত্ৰেৰে জাপ মাৰি সোমাই আহি ইতিভেনক থাপ মাৰি ধৰি পেলায় আৰু ৰেণথিয়াঙৰ পাছত বহুত সৈন্য সোমাই বাকীবোৰৰ সতে যুঁজিবলৈ ধৰে। ইতিভেনৰ দলৰ সকলোবোৰ ঘাটি দুৱাৰেদি পাছ হুহকি ওলাই যায় আৰু ৰেণথিয়াঙৰ সৈন্যই সিহঁতক হেচুকি লৈ যায়গৈ। খোঁটালীটোত থাকিল কেৱল মণিমুগ্ধ আৰু ৰেণথিয়াঙৰ হাতত বন্দী ইতিভেন। ৰেণথিয়াঙে ইতিভেনৰ গাৰ পৰা সকলো অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ খুলি লয় আৰু নিজৰ কাষলতিৰ মোনাৰ পৰা এডাল সোণৰ শিকলি উলিয়াই তাৰে এটা হাতত বান্ধি আনটো মূৰ মণিমুগ্ধৰ হাতত দি ৰেণথিয়াং দুৱাৰমুখলৈ যায়।

ৰেণথিয়াং। প্ৰভু! দাসৰ দোষ ক্ষমা কৰিব। বন্ধু ভাবেৰে আপোনাৰ ভাবী পত্নী বুলি নগৰৰ দুৱৰীয়ে বাট এৰি দিলে— সসম্ভ্ৰমে। কিন্তু এওঁলোকে আমাৰ ৰাজ্য আক্ৰমণৰ উদ্দেশ্যেহে আহিছে।

মণিমুগ্ধ। সেইটো মই ভালকৈ বুজিছোঁ। কিন্তু মোৰ বিনা আদেশত নগৰৰ দুৱাৰ কিয় মুকলি কৰি দিছিল?

ৰেণথিয়াং। অতি গুপ্তভাবে দুৰ্গ কেনেবাকৈ পাৰ হৈ দুৰ্গৰ দুৱাৰ মুকলি কৰিলে।

মণিমুগ্ধ। গুপ্তভাবে? অপদাৰ্থ! যোৱা, দোষীবোৰক উপযুক্ত শাস্তি আৰু আক্ৰমণকাৰী সকলোকে বন্দী আৰু আক্ৰমণকাৰীৰ দেশলৈ গৈ সিহঁতৰ গাঁও-ভূঁই নগৰ-চহৰ সকলো জুই লগাই দাহ কৰা।

[ইতিভেন শিয়ঁৰি উঠে।]

ৰেণথিয়াং। প্ৰভু! তাৰ কাৰণে আপুনি নিশ্চিন্ত হৈ থাকক, আৰু

আপোনাৰ প্ৰেয়সী ইতিভেনৰ সৈন্য আৰু দেশৰ বিষয়ে মই সকলো দিহা লগাম।

বেণথিয়াং ছুৱাৰখন জপাই ওলাই যায়। ইতিভেনে যাব খোজে। মণিমুগ্ধই উঠি হাতত বন্ধা সোণৰ শিকলিডালত থাপ মাৰি ধৰি ৰাখে। ইতিভেনে ক্ষুব্ধা বাঘিনীৰ দৰে ফোপাবলৈ ধৰে।

মণিমুগ্ধ। ইতিভেন! ইয়াৰ অৰ্থ?

ইতিভেন। অৰ্থ? অৰ্থ এই যে তুমি মোৰ দেশৰ কুমাৰীৰ সতীত্ব হৰণ কৰিছা।

মণিমুগ্ধ। অ' সেই দেখি তুমি সতীত্ব ৰক্ষা কৰিবলৈ সৈন্য-সামন্তেৰে ল'ৰি আহিছা? হাঃ হাঃ হাঃ!

ইতিভেন। তুমি ৰূপালীমক হৰণ কৰি আমাৰ দেশৰ অপমান কৰিছা। নিৰাশ্ৰয়া অবলাৰ ওপৰত অত্যাচাৰ কৰিছা। মই দেশৰ মান, জাতিৰ মান ৰাখিবলৈ প্ৰাণ দিবলৈ আহিছোঁ।

মণিমুগ্ধ। মিছা কথা।

ইতিভেন। মিছা কথা?

মণিমুগ্ধ। অৱশ্যে মিছা কথা। তুমি আহিছা তোমাৰ ঈৰ্ষাৰ সন্তুষ্টিৰ বাবে—মোৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লবলৈ।

[বেণথিয়াং সোমাই আহে।]

মণিমুগ্ধ। বেছ্ কথা। অ' বেণথিয়াং! ইয়াৰ পৰা যা—আ—ৰু মোক দে এবাটি ডাঙৰ বাটিৰে চোকা ফটিকা—আৰু ইতিভেনক দে-এবাটি ফট্‌ফটীয়া পানী—দে—আন—আ—ৰু —শুন বেণথিয়াং!

বেণথিয়াং। প্ৰভু!

মণিমুগ্ধ। বেণথিয়াং! তইঁতে মোক আৰু নিশাটো কোনেও আহুকাল নকৰিবি। ছুৱাৰত মাত্ৰ লিগিৰী থৈ দিবি—যি

বিচাৰোঁ যতনাই দিবলৈ। তাৰ বাহিৰে সকলো প্ৰাসাদ নিস্তব্ধ। বুজিছ? মাত্ৰ মোৰ খিড়িকী-দুৱাৰৰ তলৰ পৰা নিশাৰ নিশাটো আহি থাকিব লাগিব—মৃদু সঙ্গীতৰ গুঞ্জন-ধ্বনি! বুজিলি? দে ফটিকা।

বেণথিয়াং। (আচৰিত হৈ) ৰুকমী সৈন্যই দেখোন নগৰ বেঢ়ি থৈছে।

মণিমুগ্ধ। (চিঞৰি ডাবি দি) মূৰ্খ! অপদাৰ্থ! মোৰ ইমান সৈন্য-সামন্ত থাকোঁতেও সেই চিন্তা মোক কৰিবলৈ দিছ? যা। এফালৰ পৰা সকলোকে নিৰ্ম্মূল কৰ। ধ্বংস কৰ। অৱশিষ্টক বন্দী কৰ। ৰুকমীৰ ৰাজ্য ৰাতিৰ ভিতৰতে পুৰি ভস্ম কৰ। এখনো গাওঁ যাতে বাকী নেথাকে। যা, মই খিড়িকীৰ পৰা ৰুকমীৰ কাৰেং দাহ কৰা জুইৰ ৰঙা, নীলা শিখাবোৰ দেখিব লাগিব। (বেণথিয়াং যাব ধৰে) অ' আৰু শুন—কপালীমক জীয়াই জীয়াই মোৰ আগত আনি দিব লাগিব। কোনো অঙ্গত ঘূণ নলগাকৈ—যা।

আটাইবোৰ ওলাই যায়। বেণথিয়াং ওলাই গৈ দুৱাৰ জপাব খোজোঁতেই ইতিভেন বাঘিনীৰ দৰে হুকৰি গৈ দুৱাৰত পৰি বিচেষ্ট হৈ দুৱাৰত ভুকুৱাবলৈ ধৰে। মণিমুগ্ধই গহীন হৈ ইতিভেনক বান্ধি থোৱা শিকলিডালত ধৰি একে আজোৰে পেলাই দিয়ে। ইতিভেনে ততালিকে উঠি বহি ফোঁপাবলৈ ধৰে।

ইতিভেন। তোমাৰ অভিপ্ৰায়?

মণিমুগ্ধ। তোমাক সাৰটি ধৰি খিড়িকীয়েদি তোমাৰ ৰুকমী গাওঁ ধ্বংস কৰা জুইৰ শিখা চোৱা—

ইতিভেন। তেন্তে সঁচাকৈয়ে—আমাৰ গাঁওবোৰ পুৰিব নেকি?

মণিমুগ্ধ। মুপুৰি ন'কৈ সাজিবলৈ মই ইমানবোৰ সৈন্য যাবলৈ কৈছোঁ নে?

ইতিভেন। কি অধিকাৰত পুৰিবা?

মণিমুগ্ধ। যি অধিকাৰত তুমি মোৰ নগৰ অৱৰোধ কৰিছিলা।

ইতিভেন। ৰূপালীমক কি কৰিলা?

মণিমুগ্ধ। ৰূপালীম্ ইয়াৰ পৰা পলাই গৈছে। আকৌ ধৰি আনি দিবলৈ কৈছোঁ।

ইতিভেন। কিয়? ৰূপালীমক কি কৰিবা?

মণিমুগ্ধ। মোৰ কুঁৱৰী—

ইতিভেন। (শয্যাত থেকেচা খাই বহি) কুঁৱৰী? তোমাৰ কুঁৱৰী!

মণিমুগ্ধ। অৱশ্যে মোৰ!

ইতিভেন। তাইক তোমাৰ কুঁৱৰী কৰিব নোৱাৰা।

মণিমুগ্ধ। কিয়?

ইতিভেন। তাই মাস্তি নহয়।

মণিমুগ্ধই থলথলাই হাঁহিবলৈ ধৰে আৰু এঢোক ফটিকা খাই আকৌ হাঁহিবলৈ ধৰে। এনেতে ৰূকমী আৰু প্ৰান্তদেশীয় সৈন্যবোৰৰ মহাসমৰ হয়। বিকট চিঞৰ আৰু কোলাহল হবলৈ ধৰে। ইতিভেন উত্তেজিত হয়।

মণিমুগ্ধ। শুনিছা, মোৰ সৈন্যই তোমাৰ ৰূকমী বীৰসকলক কেনেকৈ দংশি নিব লাগিছে? আৰু অলপ সময়। তাৰ পিছত সকলো নিতাল মাৰিব। নিস্তব্ধতা হলে মই মোৰ অন্তৰৰ কথা তোমাক কম ভাঙি পাতি। তেতিয়া বুজিবা মই তোমাক কিমান ভাল পাওঁ।

ইতিভেন খণ্ডত একো নাই হৈ নিজকে বন্ধা সোণৰ শিকলিডালেৰে মণিমুগ্ধক অতৰ্কিতে বৰ টানকৈ কোব মাৰে। সেই কোব মণিমুগ্ধৰ মূৰত লাগি ঘোৰাকৈ তেজ বৰলৈ ধৰে। মণিমুগ্ধ শয্যাত বাগৰি পৰি যায়। লাহে লাহে মূৰ্চ্ছা যোৱা যেন হয়। ইতিভেনে থৰ লাগি চকু টেলেকা কৰি চাই থাকে। তাৰ পিছত মণিমুগ্ধক মূৰ্চ্ছা যোৱা যেন দেখি বিহ্বল হৈ মণিমুগ্ধৰ বাউসীত ধৰি জোকাৰি লৰালৰিকৈ পানী আনি মূৰত চকুত দিবলৈ ধৰে। বৰ উত্ৰাৱল আৰু বিচেষ্ট হৈ পৰে। তাৰ পিছত মণিমুগ্ধৰ

মূৰটো নিজৰ কোলাৰ ওপৰত তুলি বৰ উৎকণ্ঠিত হৈ মাজে মাজে জোকাৰে। মণিমুগ্ধৰ সংজ্ঞা উভতি আহে আৰু ইতিভেন বুলি সেহাই মাতে।

ইতিভেন। মণিমুগ্ধ! মণিমুগ্ধ! মই আছোঁ তোমাৰ ওচৰতে—

মণিমুগ্ধ। ইতিভেন! এঢোক ফটিকা দিয়া।

[ইতিভেনে ততাতৈয়াকৈ মুখত অলপ বাকি দিয়ে ;
ফটিকা খাই মণিমুগ্ধ কিছু সুস্থ হয়।]

মণিমুগ্ধ। ইতিভেন! বৰ দুখ দিলা। তুমি বৰ নিষ্ঠুৰা—তুমি মোক ভাল নোপোৱা ইতিভেন?

ইতিভেন। (হুকহুকাই কান্দিবলৈ ধৰে) মণিমুগ্ধ! বৰ ভাল পাওঁ—বৰ ভাল পাওঁ। তোমাক মই বৰ ভাল পাওঁ।

[মণিমুগ্ধক সাৱটি ধৰি মূৰত চুমা খাই গালখন
মূৰত লগাই কান্দি থাকে।]

মণিমুগ্ধ। ময়ো তোমাক বৰ ভাল পাওঁ।

ইতিভেন। তেন্তে আৰু তুমি ৰূপালীমৰ কথা নকবা। তাইক আৰু ইয়ালৈ নানিবা।

মণিমুগ্ধ। কিন্তু ৰূপালীমৰ ৰূপ—ৰূপালীম্ সুন্দৰী—

ইতিভেন। (মণিমুগ্ধৰ মূৰটো কোলাৰ পৰা নমাই থৈ) তুমি—তুমি—তুমি ৰূপালীমক ইয়ালৈ আনিব নোৱাৰা।

মণিমুগ্ধ। নহয়—ৰূপালীমৰ সৌন্দৰ্য্য উপভোগ কৰিব নোৱাৰিলে মোৰ জীৱন অসাৰ্থক। তোমাক মই ভাল পাওঁ।

ইতিভেন। তোমাকো মই এইবাৰ ৰূপালীমক লগ পোৱাৰ আগতে শেষ কৰিম।

ইতিভেনে আকৌ সোণৰ শিকলিৰ আগটোৰে মণিমুগ্ধক মাৰিবলৈ উদ্যত হওঁতেই মণিমুগ্ধই থিতাতে উঠি ইতিভেনৰ হাতত খাপ মাৰি ধৰি দুই হাতেৰে ইতিভেনক চোৰচোৰাই টানি আনে আৰু ইতিভেনে হাত-ভৰি এচাৰিবলৈ ধৰে। মণিমুগ্ধই কোনো মতেহে ধৰি ৰাখে।

মণিমুগ্ধ। লিগিৰী! (লিগিৰী এজনী সোমাই আহে।) চন্তৰী ঢুটা মাত!

[লিগিৰী ওলাই যায় আৰু চন্তৰী ঢুটা সোমাই আহে।]

মণিমুগ্ধ। চন্তৰী। এইক ভালকৈ বান্ধি—মোৰ বন্দীশালত থৈ দেগৈ।

[চন্তৰী আহি ইতিভেনক ধৰি বাহিৰলৈ উলিয়াই নিব খোজে।]

ইতিভেন। (চিঞৰি কয়) তোক মই ঘিণ কৰোঁ। ঘিণ কৰোঁ—

মণিমুগ্ধ। ইতিভেন! মই তোমাক ভাল পাওঁ।

ইতিভেন। বৰ্ব্বৰ! ঘিণ কৰোঁ, মই তোক ঘিণ কৰোঁ।

[টানি চন্তৰীয়ে উলিয়াই নিয়ে।]

মণিমুগ্ধ। মই তোমাক ভাল পাওঁ। বৰ ভাল পাওঁ।

তাৰ পিছত মণিমুগ্ধই কোঠাটোৰ মাজতে জলকা লাগি বৈ থাকে। লিগিৰীয়ে দুৱাৰখন জপাই দিয়ে। লাহে লাহে মণিমুগ্ধ আহি এবাটি ফটিকা লৈ খায়। এনেতে দূৰৈতে খিড়িকীয়েদি গাঁও পোৰা জুইৰ শিখা উজ্জ্বল হৈ জ্বলি উঠে আৰু তলত কোঢ়াল হয়। মণিমুগ্ধই ফটিকাৰ বাটিৰ পৰা আৰু এঢোক খায়গৈ। খিড়িকী-দুৱাৰত ভৰি বহলকৈ মেলি কঁকালত হাত দি দূৰৰ জুই চাই বৈ এবাৰ পিশাচৰ দৰে হাঁহি কয়।

মণিমুগ্ধ। (ডাঙৰকৈ কয়) তিৰোতাৰ ঈৰ্ষাৰ জুইত এটা জাতি জহি যাব লাগিছে। (সাউৎকৈ ঘূৰি) হাঃ হাঃ হাঃ!

ঐক্যতান

পঞ্চম অঙ্ক

প্ৰান্ত-দেশৰ সীমাৰ ওচৰৰ এখন অগাধ হাবণি

সময়—দিনৰ ভৰ দুপৰ

জাৰণিৰ মাজৰ এজোপা বৰ গছৰ তলৰ এডোখৰ মুকলি ঠাই। বৰ ডাঠ হাবি দেখি তালৈ ৰ'দৰ পোহৰ বৰকৈ সৰকিব পৰা নাই। সেয়েহে ঠাইডোখৰ এন্ধাৰ-পোহৰুৱা। কিছু দূৰত জাৰণিৰ মাজে মাজে দুই এঠাইত চকামকা ৰ'দৰ চিকমিকনি দেখা গৈছিল। বৰ গছৰ তলত ক্ষীণাই শুকাই বৌদ্ধ ভিক্ষুৰ সাজেৰে ৰুকমী ৰজা গছৰ গাত আউজি বহি আছে। তেওঁৰ দুয়ো কাষে লেৰেলা চেপেটা বৌদ্ধ সন্ন্যাসীৰ সাজে চাৰিজন ৰুকমী বিষয়া। সিহঁতে ভোক-পিয়াহত কলমটিয়াব লাগিছে।

ৰুকমী ৰজা। (বৰ কাতৰ আৰু হতাশ হৈ) ৰাজ্য গ'ল—ৰাজভোগ গ'ল। বন-খাৰধিও নিমিলা হ'ল। লাওপানী ফটিকাতো দূৰৰ কথা, শেষত এতিয়া প্ৰাণ যায় যায়। কি উপায়?

১ম বিষয়া। নিৰুপায় প্ৰভু! মোৰ কণ্ঠটো শুকালেই, এতিয়া অণ্ঠ শুকালে বিপদ। দেখাদেখিকৈয়ে গছৰ পাত আৰু শিপা চোবাই কিমান দিন?

ৰজা। বিদ্ৰোহ—বিদ্ৰোহ—এতিয়া দেখিছোঁ—শৰীৰৰ অঙ্গ-প্ৰত্যঙ্গও বিদ্ৰোহী হবগৈ।

২য় বিষয়া। প্ৰভু! মোৰ মনেৰে ওচৰৰ কোনো বৌদ্ধ মঠত আশ্ৰয় লোৱাৰ বাহিৰে আন একো উপায় নাই।

৩য় বিষয়া। সেয়ে হলে মণিমুন্ধৰ সৈন্যৰ হাতত পৰিব লাগিব। তেতিয়া প্ৰাণৰ সংশয়।

ৰজা। অৰণ্যে তেনে কাম কৰিব নোৱাৰি। মণিমুখৈই আমাক জীয়াই জীয়াই পুতি থব।

৪র্থ বিষয়া। তেন্তে প্ৰভু! এইদৰে আৰু কিমান দিন অৰণ্যত বাস কৰিব লাগিব? যি এটা মানুহ আহাৰ আৰু ফটিকাৰ কাৰণে পঠোৱা হৈছিল সিও—

ৰজা। ফটিকা—ফটিকা—উস্—এটোপা পালেই প্ৰাণ ৰক্ষা হয়। ক'তা, ৰিমু দেখোন উভতি নাহিল!

১ম বিষয়া। প্ৰভু! ৰিমুলৈ বাট চাই বহি থকাৰ সকাম নাই। তাৰ বহুতো বিপদ হোৱা সম্ভাৱনা আছে।

ৰজা। আছেতো। আমাৰ ফটিকা বিচাৰি যাওঁতে কোনোবা তিৰোতাই তাক বশ কৰিবও পাৰে।

২য় বিষয়া। প্ৰভু! সি তিৰোতা দেখি ভোল যোৱা বিধৰ মানুহ নহয়।

ৰজা। হেঃ! সি ভোল নগলে কি হ'ল? তিৰোতাতো তাক দেখি ভোল যাব পাৰে। আৰু এবাৰ এজনী তিৰোতাৰ চকুত যদি সি পৰিল—

৪র্থ বিষয়া। হয়, হয়। পৰা মাত্ৰকেই তিৰোতাই যে তাক ডিঙিত গছক মাৰি ধৰিব, ইও ধ্ৰুপ।

ৰজা। আৰু সি বেটীহঁতৰ কোমল তলুৱা চেলেকিবলৈ পাই আমাৰ টেকেলি কাতি কৰি থৈ তিৰোতাৰ মৰমৰ বাতি জ্বলাব। হাঃ হাঃ হাঃ! কিন্তু মই ফটিকা এটোপা নেপালেহে এতিয়া শৰীৰৰ সতে সম্বন্ধ ছিঙিব লাগিব। কি উপায়? উস্! মোৰ মূৰটো ঘূৰাইছে আৰু গাৰ জোৰাবোৰ সোলোকা সোলোকা লাগিছে।

ৰূকমী ৰজা লাহে লাহে কলমটিয়াই কলমটিয়াই ঢলি পৰি যায় আৰু গছৰ গাতে চেপেটা দি লালকাল দি থাকে। বাকী বিষয়া কেইজনেও হাঁমি হমুনিয়াহ ছাৰি হামিয়াই হেকটিয়াই বহি বাৰে বাৰে ডিঙি মেলি মেলি

দূৰলৈ চাবলৈ ধৰে। এনেতে কোনোবাই শুকান পাত গছকা শুনা যায়। বিষয়া কেইটাই উচপ খাই উঠি ভয় খাই চুচুক-চামাককৈ পলোৱাৰ দিহা কৰিব খোজোঁতেই ৰিমুৰে কাষলতিত এটা চুঙা ওলোমাই দুখ মনেৰে তাত ওলায়হি। ৰিমুক দেখি বিষয়া কেইটাৰ মনত আনন্দ আৰু আশাৰ ৰেখা বিৰিঙি উঠে। আটাই কেইটাই "ৰিমু" বুলি দীঘল উশাহ লয়। ৰিমুৰ নাম ৰজাৰ কাণত পৰা মাত্রকে তেওঁ জাপ মাৰি উঠে।

ৰজা। এয়া ৰিমু—দে ফটিকা!

একে চোচাই ৰিমুৰ ওচৰ পাই ৰিমুৰ কাষলতিৰ পৰা চুঙাটো সোলোকাই নি গছৰ তলত থেকেচ কৰে পাছ হুহকি বহে আৰু চুঙাৰ মুখেৰে মুখত ফটিকা বাকে। গোটেইটো চুঙা উবুৰিয়াই দিলতো এটোপাও ফটিকা নসৰাত খঙত উগ্রমূর্ত্তি হৈ পৰে।

ৰজা। মহাপাপী—বিশ্বাসঘাতক—ফটিকা নাই। যা—ৰসাতলে!

ফটিকাৰ চুঙা ৰিমুৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ায় আৰু চুঙাটো ভাঙি চুৰমাৰ হয়। বিষয়া কেইটাও থানবান হৈ ফাঁহি চিটিকাদি দূৰে দূৰে ৰয়গৈ।

ৰজা। (গর্জ্জি) নোম-নেগুৰ নোহোৱা বান্দৰ! এটোপা ফটিকাও আনিব নোৱাৰিলি! অকামিলা—অপদার্থ!

ৰুকমী ৰজাই খঙত ফোপাউৰিয়াই ঘোঙটোৰ দৰে খঙত মহটিয়াবলৈ ধৰে আৰু এবাৰ ৰিমুৰ ওচৰলৈ চোঁচা মাৰি তাৰ গাত হাত দিওঁ নিদিওঁকৈ উভতি আহি হাত-ভৰি এছাৰি আকৌ এবাৰ গৈ তাৰ বাহুত ধৰি জয়ঘন্টা লবায়।

ৰজা। কটা! এই সামান্য কাম এটাকে যদি সংসাৰলৈ আহি কৰিব নোৱাৰিলি তেন্তে সংসাৰলৈ আহিছিলি কিয়? মাৰৰ পেটতে সোমাই নেথাকিলি কিয়? আৰু আহিলিয়েই যদি, হাত-ভৰি লগা মঙহৰ টোপোলাটো যেন হৈ থাকিলি কিয়? ন্নানিলি কিয়? নানিলি কিয়?

বিমু। শুনক ৰজা! মুগুনাকৈয়ে কিয় খং খায়? ৰুকমী ৰাজ্য আৰু ৰাজধানী নাই। ৰুকমী ৰাজ্য আৰু নাই (হাং-হাওকৈ কান্দি) পুৰি ছাই কৰিলে—ছাই কৰিলে।

ৰজা। ছাই কৰিলে কেনেকৈ?

বিমু। মণিমুঙ্কই আমাৰ ৰুকমী ৰাজ্য জুই লগাই পোৰাই দিলে—একো নাই। হাবিয়ে-বননিয়ে পৰ্ব্বতে-পাষণ্ডে ৰুকমীবোৰ খাবলৈ নাপাই ঘৰ-বাৰীহীন হৈ ঘূৰি ফুৰিছে।

ৰজা। সিহঁতৰ ফটিকাৰ টেকেলি লগত লৈ যোৱা নাই নেকি?

বিমু। মুখত দি প্ৰাণ ৰাখিবলৈ এটা ধানৰ সঁচো নাই।

ৰজা। (হাঁহি) দেখিছা বিষয়াসকল! ঈশ্বৰ কেনে ধাৰ্ম্মিক। দেখিলা ঈশ্বৰৰ কেনে ধৰ্ম্মলৈ মতি! তেওঁ কেনে ন্যায়পৰায়ণ, সাধু আৰু হাতে হাতে ফল-দিওঁতা ভকত। আমি ৰজা হৈছোঁ ঈশ্বৰৰ অংশ। তেওঁৰ নিৰ্দ্দেশমতে আমি প্ৰজা পালি আছোঁ। সেয়ে তেনে ৰজাৰ ওপৰত বিদ্ৰোহ তুলি, তিৰোতা মানুহৰ কথাত সিংহপীৰাৰ পৰা নমাই দিয়া মহাপাপ আচৰাৰ ফলত থিতাতে হাতে হাতে অচিৰেই কেনে ফল মিলালে। হে ঈশ্বৰ! ধন্য তোমাৰ বিচাৰ! তোমাৰ বিচাৰৰ বিষয়ে মানুহে কি বিচাৰ কৰিব।

১ম বিষয়া। প্ৰভু! ঈশ্বৰ যে এজন ভাল মানুহ সেই বিষয়ে মই সদায় বিশ্বাস কৰি আহিছোঁ। পিছে, আমাক ৰাজ্যৰ পৰা খেদোৱাৰ সময়ত তেখেতে সম্ভৱ ৰং-তামাছা কৰি আছিল, সেই কাৰণেহে তেতিয়াই মন কৰিব নোৱাৰিলে।

২য় বিষয়া। অৱশ্যে, অৱশ্যে। তেওঁক বোধকৰোঁ সেই সময়ত বেছিকৈ নিচাই ধৰিছিল, তথাপি তেওঁ দুষ্টক দমি বেলিকৈ হলেও কৰ্ত্তব্য যে কৰিলে তাতে আমি তেওঁৰ ওপৰত সন্তুষ্ট নহৈ নোৱাৰোঁ।

ৰজা। লাওপানী—লাওপানী—লাওপানী যে নাই, কি উপায়?

তেন্তে বিষয়াসকল! লাহে লাহে আমি আক এই ঠাইৰ পৰা গতিহে কৰিব লাগিব।

১ম বিষয়া। নকৰিলে নহব। যেনেতেনে প্ৰাণ ৰাখিবই লাগিব।

ৰিমু। ৰজা! মোক এৰি দিব লাগে।

ৰজা। কিয়?

ৰিমু। ৰজা! মোৰ আৰু নিজৰ প্ৰাণ ৰাখি ৰাইজৰ পৰা আঁতৰি থাকিবৰ ইচ্ছা নাই। মোৰ মানুহ, মোৰ দেশৰ যি দুৰ্দ্দশা হৈছে, মই তাৰ ভাগ লওঁগৈ।

ৰজা। (গৰ্ত্তৰ ভিতৰৰ পৰা ঢেক্‌ঢেকাই হাঁহি) হেঃ হেঃ হেঃ! দুৰ্দ্দশাৰ ভাগ লয়গৈ। হেৰ, তোৰ যদি—দুৰ্দ্দশাৰেই ইমান ভাগ লবলগীয়া হ'ল, তেন্তে আমাৰ এই দশা সুদশা হৈছে জানো? নিধক! তলগুজৰীয়া পাপিষ্ঠ! হোঃ তোৰ কথা হবলা মই নুবুজোঁ? আমাৰ লগত ডেকা ডেকা ছোৱালী নাই দেখি আমাৰ দুৰ্দ্দশা দুৰ্দ্দশাই নহয়—সেই দেখি সিহঁতৰ দুৰ্দ্দশাৰ ভাগ লবৰ মন গ'ল!—হেঃ হেঃ—অ' তোক উকা দুৰ্দ্দশা নালাগে, ছোৱালীৰ মিচিকি হাঁহি সনা দুৰ্দ্দশা লাগে।

ৰিমু। নহয় ৰজা! দেশ স্বজাতিৰ কথা সকলোৰে ওপৰত।

ৰামকী ৰজা। ওপৰততো, অৱশ্যে ওপৰত। সেই ডাঙৰ কথাৰ ডাঙৰ জাপিটো তৰি লৈ তাৰ ছাঁৰ তলত বহি মদে-ভাতে, হাঁহে-কুকুৰাই, গাভৰুৱে গা পিটিকুৱাই শুই থকাৰ মতলব? হেঃ হেঃ হেঃ! তহঁতৰ বুদ্ধিবোৰৰ হবলা চুঙাটোত হবলা মই আঙুলি ভৰাই ঘুলুকিব নোৱাৰোঁ বুলি ভাবিছ?

[ৰিমু তাৰ পৰা বেজাৰ মনেৰে যায়গৈ]

৩য় বিষয়া। জকল এই ৰিমু কোনোবা তিৰোতাৰ বুদ্ধিত পৰিছে। সিহঁতে আমাক ৰাজ্যৰ পৰা খেদিলে। আজি সাতপুৰুষীয়া সিংহাসনৰ পৰা ৰজাক নমোৱালে। তিৰোতাৰ বাজী বুদ্ধিৰে মণিমুক্তক জোকাই এই হেন সোণৰ ৰুকমী ৰাজ্য ধ্বংস

কৰালে। এতিয়া শেষত ৰজাৰ একমাত্র ভৰসাৰ স্থল, কণাৰ লাখুটি—এই ৰিমু ডেকাকো বেকা কৰি বিহ খুৱায়। দেখিছে প্রভু! কেনে দুষ্ট বুদ্ধি তিৰীৰ!

ৰজা। নাই, আৰু একো বাকী ৰখা নাই। পাপিনী, শাখিনী, যখিনীহঁতে সকলোৰে মূদা মাৰিলে। সকলোৰে গুৰি এই তিৰোতাবোৰেই। বিষয়াসকল! এইবাৰ মই ৰাজ্য পালেই সকলো তিৰোতাকে চাঙত তুলি ধোঁৱা দি দি মাছ শুকুৱাদি শুকুৱাই চিৰা-চেপেটা কৰিম। এজনী তিৰোতাবো সঁচকে নাৰাখোঁ।

২য় বিষয়া। অৱশ্যে তেনে কৰিলে—সকলো ৰাজ্য তিৰোতাৰ হাতলৈ যাব। আজি আমাৰখন,—কাইলৈ কাৰোবাৰখন, —এইদৰে গোটেই পৃথিৱী সিহঁতৰ ৰাজ্য বহিব।

[এনেতে বাহিৰত শুকান পাতৰ ওপৰত খৰখৰণি উঠে।]

ৰজা। (ৰৰকৈ উচপ খাই চকু টেলেকাকৈ বিষয়াবোৰৰ চকুলৈ চায় আৰু সিহঁতকো ভয় খোৱা যেনে দেখি নিজেই বৰ বিহ্বল হয়) বিপদে দেখোন ঘেৰি আনি গাৰ ওপৰতে তুলিলেহি। তেন্তে— তেন্তে—

বিষয়া কেইজনে ইটোৱে সিটোৰ চকুলৈ চাই আৰু কুকমী ৰজাক তাতে এৰি থৈ লাহে লাহে চুচুক-চামাককৈ হুহকি ওলাই যায়গৈ। কুকমী ৰজাই কি কৰোঁ কি নকৰোঁকৈ থাকোঁতেই বাহিৰত আকৌ ডাঙৰকৈ খৰখৰণি শুনা যায়। শুনা মাত্রেই কুকমী ৰজাই 'ধৰিলে ঔ' বুলি চিঞৰ শোধাই একে দীঘল জাপে তাৰ পৰা পত্রং দিয়ে আৰু অলপ পিছতে হেলাই-হেকাই ইটোৰ গাত সিটো আউজি মায়াব' আৰু কপালীম্ আহি তাত ওলায়।

কপালীম্। (সেহাই সেহাই) মায়াব'—মায়াব'—মই আৰু খোজ কাঢ়িব নোৱাৰোঁ। মোৰ গাটো স্থলকি পৰিব খুজিছে। মায়াব'! মোৰ পিয়াহ লাগিছে—মায়াব'—

মায়াব'। (কপালীমৰ গাত হাত ফুৰাই) কপালীম্! আহাঁচোন। তুমি ইয়াতে অলপ বহা। মই তোমালৈ পানী বিচাৰি আনোগৈ।

[এই বুলি মায়াব'ই কপালীমক মাটিতে বহুৱায়।]

কপালীম্। মায়াব'! মোৰ বৰ পিয়াহ লাগিছে। পিছে, তুমি পানী বিচাৰি গলে মই অকলে কেনেকৈ থাকিম?

[বৰ কৰুণ ভাবেৰে মায়াব'ৰ ফালে চায়।]

মায়াব'। (ভাবি) কিহৰ ভয়? সৌৱা নিজৰাৰ মাত শুনা নাই নে? ওচৰতে আছে। তুমি এখন্তেক ৰবা। মই লৰ মাৰি পানী আনো।

মায়াব'ই নিজৰ হাতৰ কুঠাৰখন কপালীমৰ হাতত দি পানী আনিবলৈ লৰ মাৰে। কপালীমে বৰ ব্যগ্ৰ হৈ অপেক্ষা কৰি থাকে। অলপ পিছতে মায়াব'ই কচুপাতত পানী আনি কপালীমক দিয়ে আৰু কপালীমে খায়।

মায়াব'। (কপালীমৰ পানী খোৱা হলত) এতিয়া ভাল পাইছ নে?

কপালীম্। ওঁ—মই অলপ শো, নহলে মই আৰু জীয়াই নাথাকোঁ। বৰ ভাগৰ—

মায়াব'। বাৰু শোৱা—

মায়াব'ই কোলা পাতি কপালীমৰ মূৰটো কোলাত লয় আৰু গাৰ কাপোৰৰ আগেৰে বিছি দিয়ে আৰু কপালীমৰ মূৰত হাত ফুৰায়। এনেতে কুকুৰৰ ভুকভুকনি শুনা যায়। দুয়ো চক খাই উঠে। মায়াব'ই কপালীমৰ মূৰটো কোলাৰ পৰা নমাই আৰু গিৰিপকৈ উঠি দুয়ো ফালে চায়।

মায়াব'। কপালীম্! আমি আৰু ইয়াত থাকিলে ভাল নহব। আমাক বিচাৰি বোধকৰোঁ কোনোবা নিশ্চয় আহিছে।

সিহঁতৰ লগৰ কুকুৰে আমাৰ গমগতি পাই ভুকিছে। অ’ সৌৱা দূৰত মানুহ—সেনা—ব’লা, ব’লা, উঠা।

কপালীম্। মায়াব’—মোৰ আৰু শক্তি নাই। মোক ইয়াতে এৰি থৈ—তুমি পলাই সাৰা। মই কেনেকৈ উঠিম? মোৰ কঁকালৰ পৰা তলছোৱা থৰ হ’ল।

মায়াব’ বৰ উদ্বিগ্ন হৈ কি কৰোঁ কি নকৰোঁ হৈ এবাৰ হঠাৎ কপালীমক কোলাকৈ দাঙি লয় আৰু একালে ওলাই যাবলৈ ধৰোঁতে—সেই ফালৰ পৰা কুকুৰৰ ভুকভুকনি শুনি ওভোতা ফালে যাবলৈ ধৰোঁতে চাৰিটা সশস্ত্ৰ সৈনিক মুক্ত তৰোৱালেৰে আগভেটি মায়াব’লৈ পোনাই আহি থিয় হয়। তাতে মায়াব’ আকৌ প্ৰথমে যাব খোজা ফালেই কপালীমক কোলাত লৈ লৰ মাৰিব খোজে, কিন্তু সেই ফালৰ পৰাও পাঁচোটামান সশস্ত্ৰ সৈনিকে আগভেটি ধৰে আৰু ৰেণথিয়াং আহি আগত থিয় হয়। মায়াব’ বিমোৰ হৈ থৰ লাগি সেইদৰে ৰয়।

ঐক্যতান

ষষ্ঠ অঙ্ক

মণিমুগ্ধৰ প্ৰাসাদৰ এটা প্ৰকাণ্ড সুসজ্জিত কক্ষ

সময়—নিশা

কক্ষটো দীঘল—বহুদূৰলৈকে গৈছে। তাৰ সিফালে গোটেই দেৱাল জুৰি এখন বিৰাট গবাক্ষ। সেই ফালেদি বহুদূৰলৈকে বিস্তৃত সুন্দৰ ফুলনি দেখা গৈছে। ৰাতি কক্ষটোত গছাই গছাই শ শ প্ৰদীপ জ্বলোৱা হৈছে। মঞ্চৰ সমুখ ভাগত এখন সুন্দৰ পালেঙ পতা আছে। মণিমুগ্ধই অতিকৈ শুভ্ৰ শুৱনি সাজপাৰ পিন্ধি শয্যাত আৰামকৈ বহি ফটিকা খাব লাগিছে। শয্যাৰ একাষে দহজনীমান ছোৱালীয়ে হাতত বীণা, কৰতাল আৰু বাঁহী লৈ ঐক্যতানত বাজনা বজাব লাগিছে। দুজনী লিগিৰীয়ে ফটিকা বাকি খুৱাব লাগিছে।

মণিমুগ্ধ। লিগিৰী। বেণথিয়াং—

[এজনী লিগিৰী সেৱা জনাই ওলাই যায় আৰু অলপ পৰৰ পিছতে বেণথিয়াঙৰ সৈতে সোমাই আহে।]

বেণথিয়াং। প্ৰভু!

মণিমুগ্ধ। বন্দীবোৰক প্ৰাণদণ্ডৰ কাৰণে সাজু কৰা হৈছে নে?

বেণথিয়াং। হয় প্ৰভু! ঘাতকবোৰ সাজু হব ধৰিছে। মাজ নিশা এটা এটাকৈ প্ৰাণদণ্ড পোৱা বন্দীবোৰক হত্যা কৰা হব আৰু তাৰ পিছতে বাকী থকা ৰূকমী গাঁওবোৰ সমূলঞ্চে ধ্বংস কৰি ৰূকমী কাৰেঙটোত জুই দিয়া হব।

মণিমুগ্ধ। বাৰু। আৰু গাঁও-ভুঁই পুৰিব নালাগে। কাৰেঙো একো নকৰিবি। ৰূপালীমক এই আদেশৰ কথা জনোৱা হৈছে নে নাই?

বেণথিয়াং। হৈছে প্ৰভু!

মণিমুগ্ধ। তাই এই বাতৰি কেনে ভাবে গ্ৰহণ কৰিছে?

বেণথিয়াং। শুনি তাই মূৰ্চ্ছাপ্ৰায়। পিছত অবিৰল কান্দিব লাগিছে। সেই কান্দোন এতিয়াও মাৰ যোৱা নাই।

মণিমুগ্ধ। সুন্দৰ হৈছে! চকুপানীৰ বাৰিষাৰে কোমল হোৱা অন্তৰৰ মাটিত মই চাহ কৰি মোৰ বাসনাৰ কঠীয়া পেলাবৰ উপযুক্ত সময় হৈছে। লৈ আহ ৰূপালীমক—সুন্দৰকৈ সজাই ফুল-চন্দনেৰে।

বেণথিয়াং ওলাই যায়। মণিমুগ্ধই দীঘলকৈ হুমুনিয়াহ পেলাই এঢোক ফটিকা খাই, দাৰ্শনিক কলাবিশাৰদৰ সৌন্দৰ্য্যপিপাসু দৃষ্টিৰে চাৰিওফালে চাই লয়, আপোন মনে অলপ নিজেই হাঁহি হাঁহি কয়।

মণিমুগ্ধ। কি সুন্দৰ ৰূপালীম্—কেনে কোমল তাইৰ মাংস-পেশীবোৰ,—কেনে গোলাপৰ পাহিৰ দৰে নিভাঁজ তাইৰ গাৰ ছাল! বিদ্যাধৰীসকল! বজোৱা—সুন্দৰ সুৰদি বেহাগ —মোৰ প্ৰাণ বিৰহত ব্যাকুল হৈ পৰক। আকৌ বজোৱা কামোদ—মোৰ বাসনাৰ ৰঙা গোলাপ এপাহ এপাহকৈ ফুলি উঠক। তাৰ তীব্ৰ সুৰভিৰ মাদকতাত মই মতলীয়া হৈ ৰূপালীমক দুগুণ সুন্দৰী দেখোঁ। আৰু মোক আনি দিয়া মিছৰী-হাছিছ—তাৰ অলপ সেৱন কৰি—সকলোকে সপোনৰ মায়াবী খোঁটালীলৈ লৈ যাওঁ।

এজনী লিগিৰীয়ে সৰু টেমাত হাছিছ দিয়ে। মণিমুগ্ধই মুখত লৈ এবাটি ফটিকা হাতত লয়। লাহে লাহে সপোনবলিয়া হৈ আছে। শয্যাত বহি বাদিকাবোৰক ইঙ্গিত দিয়াত সিহঁতে ঝঙ্কাৰি ঝঙ্কাৰি বীণাত মূৰ্চ্ছনা দিবলৈ ধৰে।

মণিমুগ্ধ। বজোৱা, মূৰ্চ্ছনা আৰু মূৰ্চ্ছনাৰ লগে লগে মোৰো ৰূপৰ পিয়াহ তাৰ ছন্দেৰে সমন্বয় ৰাখি বাঢ়ি বাঢ়ি তন্দ্ৰালোকে তাৰ প্ৰাণলৈ উঠি যাওক আৰু তাৰ স্বৰৰ দৰে তীব্ৰ হৈ পৰক।

—যাতে কপালীমৰ ৰূপৰ সূক্ষ্মাতিসূক্ষ্ম সৌন্দৰ্য্যও মোৰ অনুভূতিত ধৰা পৰে। কপালীমৰ ৰূপৰ সোৱাদৰ সূক্ষ্মতৰ মৌখিনি যাতে মোৰ ওঁঠে উপলব্ধি কৰিব পাৰে। যাতে মোৰ চুলিৰ আগে, ভৰিৰ আঙুলিৰ নখে, হাড়ৰ ভিতৰত থকা হিমজুৰেও কপালীমৰ ৰূপৰ পৰশত শিয়ঁৰি সুখ পায়। মোক লাগে কপালীমৰ ৰূপৰ পূৰ্ণ উপভোগ—কপালীম্—

এনেতে বেণথিয়াঙে কপালীমক লৈ সোমাই আহিল। কপালীম্ ফুল-পাতেৰে সুশোভিতা মানুহৰ হাতত বন্দিনী হোৱা বনদেৱীৰ দৰে ৰ লাগি ৰ'ল। কপালীমৰ ৰূপৰ জমকত মণিমুগ্ধ অভিভূত হ'ল, অথিৰ অবিৰ অসংযত ভাবে কপালীমলৈ চাবলৈ ধৰিলে। তাৰ পিছত নিজক সংযত কৰি কঠোৰ হৈ কপালীমৰ ফালে কিছু পৰ একে থৰে চাই থাকি প্ৰশ্ন কৰিলে।

মণিমুগ্ধ। কপালীম্! তোমাৰ মায়াৰ' আৰু বুঢ়া বাপেৰাক চাবা নে?

কপালীম্। (বৰ উদ্বিগ্ন হৈ) ক'তা? ক'তা? মোক নিয়া—টানি নিয়া —নিয়া—নিয়া—

মণিমুগ্ধ। নহয়—তুমি সিবিলাকক চাব নোৱাৰা।

কপালীম্। কেলৈ? কিয়? মায়াৰ'—অ' মায়াৰ! মই মায়া'ৰক চাওঁ।

মণিমুগ্ধ। সিহঁতক আৰু ক'ত চাবলৈ পাবা? অলপ পৰৰ পিছতে সিহঁতৰ মূৰ গাৰ পৰা ছিগি পৰিব।

কপালীম্। (উত্ৰাৱল হৈ) কিয়—কিয়—কেলৈ?

মণিমুগ্ধ। সিহঁতে মোৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰাৰ বাবে মই সিহঁতৰ প্ৰাণদণ্ডৰ হুকুম দিছোঁ। ৰাতি পুউৱাৰ আগতেই আটাই-বোৰকে মাৰি পেলোৱা হব।

কপালীমে থৰ লাগি মণিমুগ্ধৰ চকুলৈ চাবলৈ ধৰে। তাৰ পিছত 'আপু' বুলি চিঞৰ এটা মাৰি হুক্-হুকৈ কান্দিবলৈ ধৰে। কান্দি কান্দি মাটিত ধাচ কৰে পৰি যায় আৰু কান্দি কান্দি মণিমুগ্ধৰ ফালে চুচৰি চুচৰি আহে। বৰ করুণভাবে মণিমুগ্ধক কয়—

কপালীম্। তেনে নকৰিবা। কেনৈ মাৰি পোলোৱাবা? তোমাক মোৰ বুঢ়া আপুৱে একো কৰা নাই—নামাৰিবা—মায়াব' বৰ ভাল—আপু বৰ বুঢ়া মানুহ--

মণিমুগ্ধ। কপালীম্! তুমি মোক কৈছা, কিন্তু মই কিয় তোমাৰ কথা ৰাখিম? তুমি মোৰ এটা সামান্য কথাকে ৰাখিবলৈ মান্তি নোহোৱা—

কপালীম্। কি—? কি—? কি কথা—? কোৱা—।

মণিমুগ্ধ। কি কথা? তোমাৰ এই সোণাময় শৰীৰটো মোক নিজ মনেৰে দান কৰিবলৈ—তোমাৰ ৰূপ উপভোগ—

(কপালীমে মণিমুগ্ধৰ ফালে তীব্ৰ ভাবে চাবলৈ ধৰে।)

মণিমুগ্ধ। বুজিছা?—যদি এই শৰীৰ মোক দান কৰা, তেতিয়া হলে তোমাৰ মায়াব'ক এৰি দিম—

[কপালীম্ উঠি মণিমুগ্ধৰ ওচৰলৈ আহি]

কপালীম্। সঁচাকৈয়ে? সঁচাকৈয়ে—এৰি দিবা? মোৰ বুঢ়া আপুকো?

মণিমুগ্ধ। সকলোকে—তোমাৰ দেশৰ সকলো মানুহক।

কপালীম্। তেন্তে তাকে কৰা, তাকে কৰা। তুমি মোক যি কৰিবলৈ কোৱা মই তাকে কৰিম। মই তাকে কৰিম। সিহঁতক এৰি দিয়া। সিহঁতক এতিয়াই এৰি দিয়া।

মণিমুগ্ধ। সঁচাকৈয়ে কৈছা নে?

কপালীম্। সঁচাকৈয়ে—সঁচাকৈয়ে—মই শপত খাইছোঁ। মায়াব'ৰ শপত। সিহঁতক এৰি দিয়া—এৰি দিয়া।

মণিমুগ্ধ। বাৰু, তেন্তে কোনো কথা নাই, সিহঁত সকলোৱে মুক্তি পাব। ৰেণথিয়াং! যোৱা, বন্দীবোৰক ইয়ালৈ লৈ আহাঁগৈ।

ৰেণথিয়াং সাউতকৈ ওলাই যায়। কপালীমে কি কৰোঁ কি নকৰোঁকৈ তাতে জলকা লাগি বৈ থাকে আৰু মণিমুগ্ধই এঢোক দুঢোককৈ ফটিকা পিবলৈ ধৰে।

বেণথিয়াং। (বাহিৰৰ পৰা) প্ৰভু! বন্দীসকল উপস্থিত।

(বেণথিয়াঙে বন্দী জুনাফা, মায়াৱ', ইতিভেনক তালৈ লৈ আহে।)

মণিমুগ্ধ। উপস্থিত কৰাহি।

ৰূপালীম্। আপু! আপু!

জুনাফাক সাৱট মাৰি ধৰেগৈ আৰু জুনাফাইও সাৱটি ধৰি চুমা খায়। ৰূপালীমে জুনাফাৰ বুকুত মূৰটো গুজি সোমাই থাকে।

মণিমুগ্ধ। বন্দীসকল! তোমালোকক মুক্তি দিয়া হৈছে।

ইতিভেন। কিয়?

মণিমুগ্ধ। (ইতিভেনলৈ কটাক্ষ কৰি) ৰূপালীমে তোমালোকৰ মুক্তিৰ সলনি মোক নিজৰ দেহা উপহাৰ দিছে।

(আটাইবিলাক বন্দীয়ে 'কি?' বুলি গৰ্জ্জি উঠে।)

জুনাফা। ৰূপালীম্! সঁচা নে?

ৰূপালীম্। (আনন্দেৰে) সঁচা।

জুনাফা। (খঙত) অসতী!

(ৰূপালীমক নিজৰ গাৰ পৰা আচাৰ মাৰি দূৰলৈ মাৰি পঠিয়ায়। ৰূপালীমে দূৰত উফৰি পৰেগৈ। জুনাফাৰ আচৰণৰ অৰ্থ বুজিব নোৱাৰি ৰূপালীম্ অবাক হৈ থাকে।)

মণিমুগ্ধ। বেণথিয়াং! তুৰন্তে এই বন্দীবোৰক ইয়াৰ পৰা আঁতৰাই নে।

বেণথিয়াঙে তিনিওকো আজোৰ মাৰি লৈ যায়। ইতিভেনে আঙুলি দাঙি কিবা কৰলৈ প্ৰয়াস পায় কিন্তু বেণথিয়াঙে মুখত হাতেৰে সোপা দি আজুৰি তাৰ পৰা লৈ যায়। বন্দীবোৰক তাৰ পৰা আঁতৰাই নিয়াৰ পিছতে ৰূপালীম্ উধাতু খাই আহে।

ৰূপালীম্। সিহঁতক কলৈ লৈ গলগৈ?

মণিমুগ্ধ। এৰি দিবলৈ। সিহঁত সকলোকে আকৌ ঘৰলৈ পঠাই দিব।

ৰূপালীম্। তেন্তে আৰু কাকো নামাৰা?

মণিমুগ্ধ। অৱশ্যে নামাবো। মোৰ কথা এটাৰ বাহিৰে দুটা নহয়।

মণিমুগ্ধ ৰূপালীমৰ ফালে উঠি আহিল আৰু ৰূপালীমে মণিমুগ্ধৰ মুখলৈ ভয়ে ভয়ে চাই পাছ হুহকি আঁতৰি গৈ দূৰত থিয় হৈ ৰ'লগৈ। বৰ সশঙ্কিত হৈ ত্ৰাসন্ন কিবা নজনা বিপদৰ আশঙ্কাত শেঁতা পৰি গৈছে। মণিমুগ্ধই হাঁহি হাঁহি পাছ হুহকি আহি নিজৰ আসনত বহি, ভালকৈ আউজি ৰূপালীমৰ ফালে ৰ লাগি চাবলৈ ধৰে। একেবাৰে তন্ময়—যেনিবা এজন শিল্পীয়ে নিজে গঢ়া মূৰ্ত্তিটোলৈ চাইহে ভোল গৈ আছে। লিগিৰী এজনীয়ে ফটিকা আনি দিয়ে। মণিমুগ্ধই সেইদৰেই অন্যমনস্ক হৈ বয় আৰু মন্ত্ৰৰ দৰে নিজৰ মুখলৈ নি ফুলৰ মৌ চোহা দি—চুহি চুহি বাটিৰে ফটিকা খাবলৈ ধৰে। ৰূপালীমে শিলামূৰ্ত্তিৰ দৰে নামাতি-নুবুলি, নাহাঁহি-নাকান্দি মণিমুগ্ধলৈ ৰ লাগি চাই আছিল। তাইৰ মুখত কোনো ভাবেই প্ৰকাশ পোৱা নাছিল। মণিমুগ্ধ লাহে লাহে তাৰ পৰা উঠি ৰূপালীমলৈ চাই চাই এবাৰ উঠি সপোনৰ কিবা ছবি ধৰিবলৈ যোৱাদি ৰূপালীমৰ ওচৰলৈ যাব খোজে—আৰু অলপ বৈ ৰূপালীমৰ গাত হাত দিব খোজে। ৰূপালীমে জিকাৰ মাৰি উঠে। ৰূপালীমৰ মুখ আৰু বিবৰ্ণ হৈ যায়। মণিমুগ্ধ হাঁহি আকৌ বহেহি আৰু কয়।

মণিমুগ্ধ। ৰূপালীম্! পখিলা নপৰা ফুলৰ পাহিৰ দৰে তোমোৰাৰ পাখিৰ বাতেই তুমি শিয়ঁৰি উঠিছা?

(এনেতে লিগিৰীয়ে ফটিকা যাচে। মণিমুগ্ধই আমনি পোৱা যেন হয়।)

মণিমুগ্ধ। লিগিৰী! থৈ দে সকলো যতনাই ইয়াতে, থৈ তহঁত যাগৈ। মোক আৰু সঙ্গীত নেলাগে। মই এতিয়া সঙ্গীততকৈও শুৱলা ৰূপালীমৰ মাত শুনিম। সকলোবোৰ বন্তি নুমাই দে। ৰূপালীমৰ ৰূপেই—মোৰ কোঠা—জোনালীকৈ ৰাখিব—যাগৈ।

লাহে লাহে আটাইবিলাক ওলাই যায়। এটা এটাকৈ গছাবোৰ লিগিৰীবিলাকে নুমাই যায়। মাথোঁ এটা গছা ৰূপালীম্ থিয় হৈ থকা ঠাইত জ্বলি থাকে। তাৰ পোহৰে ৰূপালীমক প্ৰতিভাত কৰি ৰাখে। মণিমুগ্ধ ছায়ামূৰ্ত্তিৰ দৰে তাতে বহি থাকে। ভিতৰৰ পৰা বীণাৰ মৃদু গুঞ্জন ধ্বনি আহিবলৈ ধৰে।

মণিমুগ্ধ। ৰূপালীম্! ৰূপালীম্! মৰ্ম্মৰ মূৰ্ত্তিৰ আঁৰত আৰু জীৱলগা ৰূপ লুকাই নথবা! আন্ধাৰ নিশাৰ হিম-চেঁচা সৰোবৰৰ পানীত স্পন্দন আৰু পুলকবিহীন পদুমৰ দৰে নৰবা। আহাঁ! তোমাৰ ৰূপৰ লহৰ তুলি তোমাৰ সৌন্দৰ্য্যৰ নিজৰাটি তোমাৰ গুৱলা অমৃতোপম কণ্ঠৰ গুৱদিবে সান-মিহলি কৰি মোৰ ওপৰেদি বোৱাই দি মোক ৰূপৰ ধলেৰে ঢৌৱাই নিয়া! আহাঁ—ৰূপালীম্!

ৰূপালীম্ মণিমুগ্ধৰ ফালে লাহে লাহে আগবাঢ়ি আহে। কিন্তু যন্ত্ৰৰ দৰে বাহ্যিক জ্ঞানশূন্য হৈ আগবাঢ়ি অহাৰ লগে লগে শেঁতা হৈ যাবলৈ ধৰে। এটা ত্ৰাসত ৰূপালীমৰ মুখ বিকৃত হৈ যায়।]

মণিমুগ্ধ। ৰূপালীম্!

ৰূপালীমে মাতিব নোৱাৰে, ওঠখন মাথোন কঁপে। মণিমুগ্ধই ৰ লাগি চাই লাহে লাহে উঠি ৰূপালীমৰ ওচৰলৈ যায় আৰু হাতত ধৰি ৰূপালীমক তীব্ৰভাৱে চায়। ৰূপালীমে সেইদৰে চাই থাকে। এতিয়া ৰূপালীম্ একেবাৰে বিবৰ্ণ—থৰ্ থৰ্ কৰে কঁপিবলৈ ধৰে। ৰূপালীমৰ চকুযোৰ একেবাৰে মৰা মানুহৰ দৰে থৰ হয়। ৰূপালীম্ পৰি যাব ধৰে। মণিমুগ্ধই থাপ মাৰি ধৰি ৰাখে। মণিমুগ্ধই শয্যাত বহুৱাই দি সতৃষ্ণ নয়নেৰে ৰূপালীমলৈ চাই মুগ্ধ হৈ থাকে। এবাৰ হাতখন আগবঢ়াই বুকুৰ কাপোৰখন উদঙাবলৈ আঙুলিৰে কাপোৰখন চুই হাত কোচাই আনে। তাৰ পিছত বহুত পৰ থৰ হৈ চাই পাছ হুহকি তাৰ পৰা আহি আসনত বহি থুতৰিত হাত দি ভাবিবলৈ ধৰে। এনেতে হঠাৎ জ্বলি থকা প্ৰদীপটো বতাহৰ ছাটিত নুমাই যায়। কেৱল আনটো খোটালীৰ পৰা অহা কোমল পোহৰে কোঠাটো আন্ধাৰ-পোহৰুৱা কৰি থয়। মণিমুগ্ধ স্তব্ধ হৈ বহি থাকে। কিছু পৰৰ পিছত এজনী লিগিৰী আহি থিয় হয়।

মণিমুগ্ধ। ৰাতি কিমান পৰ?

লিগিৰী। শেষ হ'ল, পোহৰ হ'ল।

মণিমুগ্ধ। (গম্ভীৰ হৈ দাৰ্শনিকভাৱে) পোহৰ হ'ল—এবা পোহৰ হ'ল।

কক্ষটোৰ পৰা লাহে লাহে উঠি যায়। লিগিৰীজনীয়ে মণিমুগ্ধৰ এনে আচৰণ চাই বিস্ময় মানি থাকে। কক্ষৰ বাহিৰৰ পৰা খিড়িকীয়েদি পুৱতিৰ প্ৰথম কিৰণ সোমাই আহিছিল। সেই পূব গগণৰ পোহৰৰ ফালে মণিমুগ্ধ খিড়িকীমুখত বৈ ৰ লাগি চাই আছিল। এটা বিমল আনন্দ অনুভৱ কৰিবলৈ ধৰে। এনেতে কপালীম্ থিয় হয়।

মণিমুগ্ধ। কপালীম্! ক্ষমা কৰিবা। যোৱা, তুমি মুক্ত।

কপালীম্ তাৰ পৰা লাহে লাহে এখুজি দুখুজিকৈ ওলাই যায়। বাহিৰৰ পৰা দূৰণিৰ বৌদ্ধ ভিক্ষুৰ পুৱতিৰ বন্দনা-গীত শুনা-নুশুনাকৈ উটি আহে। মণিমুগ্ধই গীত শুনি শুনি দুৱাৰেদি তলৰ খটখটীয়েদি নামি গুচি যায়গৈ।

—ঃ গীত ঃ—

জয় আলোকময়
অনাদি-অনন্তপ্ৰসাৰী
বিশ্বজীৱন জ্যোতি।

জয় জয় সুন্দৰ
সত্য সনাতন
চিৰ প্ৰশান্ত বিশ্বপতি॥

কোটি বিশ্বব্যাপক
হে মহামনাধীপ
বিশ্বজীৱন জ্যোতি।
প্ৰণতি
প্ৰণতি
প্ৰণতি॥

ঐক্যতান

সপ্তম অঙ্ক

ৰুকমী ৰাজ্যৰ পৰ্ব্বতৰ তলৰ মুকলি সমতল

সময়—পুৱা

সোঁমাজতে কপালীমক পুৰিবলৈ এখন প্ৰকাণ্ড কাঠৰ চিতা সজোৱা হৈছে। চিতাৰ ওপৰত কপালীমক এটা খুটাত পাছলৈ হাত কৰি গোটেই গাতে জৰীৰে মেৰিয়াই খুটাৰে সৈতে বন্ধা হৈছে। চাৰিওফালে ৰুকমী-সৈন্যই যাঠী-জোঙেৰে চিতাখন ঘেৰি থৈছে আৰু চিতাৰ দুই কাষত আগ ভাগ লৈ পাঁচোটা পাঁচোটাকৈ দহোটা কাঁড়ী। সিহঁতে হাতত ধনু আৰু কাঁৰ লৈ আদেশৰ অপেক্ষাত আছে। চিতাৰ চাৰিওফালে ৰুকমী তিৰোতা উত্ৰাৱল। আটাইবিলাকে উত্তেজিত হৈ কথা কোৱা-মেলা কৰিব লাগিছে। চিতাৰ এফালে বুঢ়া জুনাফা অধোবদনে বহি আছে। মাযাব' কন্দনামুৱা হৈ বৰ অধীৰ, ব্যাকুল হৈ আছে। সৈন্য আৰু কাঁড়ীবোৰৰ মুখ গহীন, আৰু কৰ্ত্তব্যকঠোৰ। এনেতে চাৰিওফালে ভোৰ, পেপা, কালী, জয়ঢোল বাজিবলৈ ধৰে। মানুহৰ কোঢাল আৰু বাদ্যযন্ত্ৰৰ শব্দত কোলাহল হৈ পৰে। **"জয় ৰুকমী ৰাণীৰ জয়!" "জয় ৰুকমী ৰাণীৰ জয়!"** বুলি চাৰিওফালৰ পৰা সমস্বৰে নিনাদিত হয়। সৈন্য-সামন্ত লিগিৰীৰে বেৰ খাই ইতিভেন ৰাণীৰ সাজসজ্জাৰে তালৈ শিল-কঠুৱা হৈ সোমাই আহে। সকলোৱে আঁঠু লয়। ইতিভেন তালৈ আহি এদঁতীয়া হৈ একালে থিয় দি সকলোলৈকে চাবলৈ ধৰে। তাৰ পিছত—

ইতিভেন। ৰুকমী ৰাজ্যৰ প্ৰজাসকল! আপোনাসকলে জানে যে মই স্বজাতি আৰু স্বদেশৰ মান ৰাখিবলৈ মোৰ সহোদৰ ককাইকো ৰাজ্য ত্যাগ কৰাবলৈ কুণ্ঠিত হোৱা নাই। মোৰ প্ৰণয়ৰ থলী, মোৰ পাণি গ্ৰহণ কৰিবলৈ অতি ইচ্ছুক মোৰ প্ৰণয়প্ৰাৰ্থীকো মই উপেক্ষা কৰিলোঁ। কিহৰ কাৰণে?

একমাত্র মোৰ দেশৰ গৌৰৱ অটুট ৰাখিবলৈ। আনকি এদিন নিজৰ প্ৰাণকো দেশৰ কাৰণে তুচ্ছ জ্ঞান কৰি মণিমুগ্ধৰ বিৰুদ্ধে অভিযান কৰিলোঁ। এই অত ক্ষতি—অত ত্যাগ—অত ৰুকমী জাতিৰ দুখ-কষ্ট—ৰুকমী জাতিৰ ঘৰবাৰী—সকলো ধ্বংস কৰিও যি গৌৰৱ ৰাখিবলৈ সকলো জলাঞ্জলি দিলোঁহক—সেই সকলো ভ্ৰষ্ট কৰিলে কোনে? ৰুকমী তিৰোতাৰ গাত খিলঞ্জীয়া কলঙ্ক সানিলে কোনে? এই মহা পাপিয়সী অসতীয়ে নহয় নে? নহয় নে?

চাৰিওফালৰ পৰা 'হয়', 'সঁচা', 'সঁচা', 'কপালীম্ অসতী,' 'সকলো ভ্ৰষ্ট কৰিলে।' 'কপালীম্ অসতী।'

ইতিভেন। ৰুকমী তিৰোতাৰ সতীত্ব এটা ডকাইতৰ চৰণত উপহাৰ দি তাই আকৌ ঘূৰি আহি দেশৰ সতীৰ আসনত বহিব খোজে। তাই আকৌ কব খোজে তাইৰ সতীত্বত বোলে চেকা পৰা নাই। মণিমুগ্ধই হৰণ কৰি তাইক পঠিয়াই দিছে। হাঁহি উঠা কথা। অসতী—এশবাৰ অসতী—সহস্ৰবাৰ অসতী। (জুনাফালৈ চাই) কোৱা বুঢ়া মানুহ! সঁচা কথা কোৱা, তোমাৰ এই কন্যা অসতী হয় নে নহয়? তোমাৰ ৰুকমী জাতিৰ গৌৰৱৰ কথা—মনত ৰাখিবা। ৰুকমী নাৰীৰ সতীত্বৰ কথা কোৱা বুঢ়া মানুহ! কোৱা—অসতী হয় নে নহয়? অসতীৰ কি শাস্তি?

জুনাফা। (কঁপি কঁপি থিয় হ'ল। তাৰ পিছত সকলোলৈকে চাই ঘৃণাৰে মুখ কোচাই আনি মুখ ঘূৰাই)। নেচাওঁ—নেচাওঁ—মোৰ কন্যাৰ প্ৰেত-মূৰ্ত্তিটো আৰু নেচাওঁ। অসতী—অসতী—ৰুকমী নাৰীৰ খিলঞ্জীয়া কলঙ্ক। হায় হায়! মোৰ এই বুকু যাৰ কাৰণে এদিন কলি-কুমলীয়া আছিল—যাৰ মৰম মই বুকুত আথে-বেথে সাঁচি থৈছিলোঁ, আজি সেই বুকুখন পাথৰ হ'ল—শিলা হ'ল। তাত জীয়ৰীৰ মৰমৰ কটাৰীখনে ভেদি সোমাৰ

নোৱাৰে। পাথৰ—পাথৰ হ'ল—মোৰ বুকু আজি পাথৰ হ'ল (বুকু ভুকুৱাই কান্দি)। ৰাণী! ৰূকমী জাতিৰ গৌৰৱৰ মুকুট পিন্ধা, শাস্তি—

জুনাফা মূৰ্চ্ছা যায়। ইতিভেনৰ ইঙ্গিত পাই কাঁড়ী কেইটাই ৰূপালীমলৈ কাঁড় মাৰে। কেইডালমান ৰূপালীমৰ গাত বিন্ধ খায়। মায়াব' ধৰফৰাই বাগৰি পৰে। চাৰিওফালে ভীষণ গোলমাল আৰম্ভ হয়। ৰূপালীমো লাহে লাহে ঢলি পৰি যায়। কেইজনমান সৈন্যই মায়াব'ক ধৰি তাৰ পৰা আঁতৰাই নিবলৈ প্ৰয়াস পায় যদিও মায়াব'ৰ ছটফটনিত আৰু ধৰফৰণিত বেগতে চম্ভালি ৰাখিব নোৱাৰে। ইতিভেনে ইঙ্গিত কৰে আৰু ওচৰত থকা যথ প্ৰহৰীবোৰে চিতাত জুই জ্বলাই দিয়ে। ধেঁাৱাৰে মঞ্চটো ঢাক খাই যায় আৰু চাৰিওফালৰ পৰা পেপা, জয়ঢোল বাজিবলৈ ধৰে। তাৰ ৰোলত মতলীয়া হৈ মানুহবিলাকে **"জয় ৰূকমী ৰাণীৰ জয়"** বুলি চিঞৰিবলৈ ধৰে। কোঢ়াল আৰু ধেঁাৱা বাঢ়িবলৈ ধৰে। লাহে লাহে আঁৰ কাপোৰ পৰি যায়।

আঁৰ-কাপোৰ

জ্যোতি-গ্ৰন্থমালা

১। শোণিতকুঁৱৰী
২। কাৰেঙৰ লিগিৰী
৩। লভিতা
৪। ৰূপালীম্
৫। নিমাতী কইনা
৬। জ্যোতিৰ্ধাৰা

ঃ—ওলাবলগীয়া ঃ—

৭। জ্যোতি-ৰামায়ণ
৮। জ্যোতি সাতশৰী (চুটি গল্প)
৯। চন্দ্ৰকুমাৰ (জীৱনী)
১০। লুইতৰ পাৰৰ অগ্নিসুৰ (কবিতা)
১১। জ্যোতি-সঙ্গীত
১২। জয়মতী (নাট)

পুঃ—আক কাৰোবাৰ হাতত কিবা থাকিলে সোঁৱৰণী সন্থাৰ সম্পাদিকাৰ নামত তেজপুৰ ঠিকনালৈ পঠাওক।

জ্যোতি-প্ৰসাদ সোঁৱৰণী সন্থা

তেজপুৰ